

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

**Avgvstini Valerii, Veronensis Episcopi, De Rhetorica
Ecclesiastica Libri III. Perqvam Ervditi**

Valiero, Agostino

Coloniae, 1582

De Rhetorica Ecclesisatica[sic!] Ad Clericos. Liber Tertivs.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-69050](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-69050)

DE RHETORI-
CA ECCLESISATI-
CA AD CLERICOS.
LIBER TERTIVS.

In quibus potissimum elocutio Ecclesiastica
constituta sit.

Cap. I.

REPETAMVS definitionem Eccle-
siasticæ Rhetoricæ, quam ab initio huius
operis attulimus, vt intelligantur, quæ
nobis supersunt tractanda. Dicimus esse
artem, aptè dicendi, de rebus ad gloriam
Dei, & ad salutem animarum spectan-
tibus, probando, mouendo, & conciliando, vt ille, qui dicit,
persuadeat. Quæ autem essent res ad honorem Dei, et ad
salutem animarum pertinentes, & quod ea tribus gene-
ribus comprehendantur; item qua ratione, & à quibus
locis argumenta ducantur, tum ad docendum, tum ad
commouendum, explicauimus. Consequens est, vt de elo-
cutione Ecclesiastica dicamus, quam Ecclesiasticæ elo-
quentiæ, cuius præcepta tradimus, præcipuam partem, hoc
est, formam, appellare possumus. Nam vti probationibus,
commune est huic arti cum dialectica, cum philosophia,
& cum Theologia: aptè autem dicere ad populum, quod
est eloquentiæ Christianæ proprium, hoc est orationis Ec-
clesiasticæ munus; hac virtute, orator est oratore præstan-
tior. In his eloquentiam Ecclesiasticam constitutam dix-
imus;

rimus; vt, quicumque ea sint præditi, adhibitis ad Deum precibus, inuocatoq; sancto Spiritu, qui linguas infantiū facit disertas, et aperienti os suum, implet illud; aptè hoc est, consideratè, emendatè, perspicuè, appositè, memori- ter, & cum dignitate possint dicere.

Quòd vtile sit cognoscere, quid sit ineptè dicere, vt faciliùs cognoscatur, quis in Ecclesia aptè dicat.

Cap. II.

VT faciliùs id, quod proposuimus, intelligatur; vile erit, in medium asferre quasdam ineptias, in quas nonnulli, vt docti homines obseruauerunt, interdum incidere solent; quod minimè facimus, vt nos sapere videamur; sed vt clericis, quibus scribimus, eloquentiæ Ecclesiasticæ regulas faciliùs imprimamus. Qui ad dicendum inconsideratè assurget, non implorato diuino auxilio; nõ ineptus, sed potiùs stultus, atq; impudens est iudicandus: qui autem loci, temporis, propriæ personæ, auditorum, apud quos dicunt, rationem, aut nullam, aut minimam habent, proprio nomine inepti sunt appellandi: quorum in numero sunt ponendi illi, qui, sanctissimis diebus Natalis & Paschatis, longissimis fabellis, interdum etiã somnijs, auditorū animos oblectare student; qui, longitudine sermonis, et crebris digressionibus, auditores tædio afficiunt, & quasi sequenti die essent morituri, omnia qua legerunt, vt doctissimi viri habeantur, vnica oratione volunt promere: qui explosas iamdiu philosophorum opiniones, de fato, contra Dei prouidentiam, de sequendis volupta-
tibus,

ribus, in medium afferūt, eas, quod minimè neceſſè eſt, vt
 refellant; & interdum, quaſi cum doctiſſimis hominibus
 diſputent, crebris argumentis et conciſis ſententijs, nè ſu-
 peruacanea dicere videantur, vtuntur; & cum breues
 eſſe laborent, obſcuri fiunt; et, quod vix tolerabile eſſe vi-
 detur, antiquas & confutatas hereſes commemorantes,
 cum maximè vitent vſitata & ſuperuacanea dicere, pa-
 rum fructuoſa atque etiam pernicioſa dicunt. Monemus
 nos clericos, vt præceptum S. Franciſci, oſtentionis mi-
 mici acerrimi, ſequantur: qui, ſui ordinis concionatores
 ita inſtituit, vt virtutes & vitia, gloriam & pœnam, cum
 breuitate ſermonis, audientibus proponat. qua verba vti-
 nam non ſolum in clericorum, ſed etiam in omnium, qui
 in hac nobiliſſima arte verſantur, animis imprimantur.

Quo modo frigida efficiatur oratio.

Cap. III.

FRIGIDITAS in oratione, ineptiæ filia, clericis
 vitanda, eſt; quæ ex his cauſis oritur; cum audent ho-
 mines nomina conſingere; figurarum varietate confun-
 dere, & miſcere orationē: quod accidere interdum con-
 ſuevit hominibus, linguam Hebræam & Græcam oſten-
 tantibus; qui interdum ſine vlla neceſſitate, eandem rem
 tribus nominibus explicare conantes, nihil minùs aſſe-
 quuntur, quàm quod ſibi propoſuerunt: eorum enim fri-
 geſcit oratio. Frigidam efficiunt orationem ſuperuacanea
 epitheta; vt ſi quis dicat, benigna manſuetudine commo-
 tum, & prudenti ſolertia. frigida erat oratio illius, qui
 nunquam B. Paulum nominabat, quin Tarſenſem dice-

ret; nunquàm Dauidem, quin serenissimum adiungeret; sic à natura formati sumus, ut nobis superuacanea molestiam afferant: Animi sensa ità explicanda sunt, ut facillè intelligantur: & oratio est adhibenda, tanquàm instrumentum, diuinitus nobis datum, ad instruendos alios. Verùm quoniam sæpè frigidam & exanguem orationem efficit languida & penè mortua quorundam actio; de actione dicamus aliquid.

De actione, qua qui caret, vix ad dicendum aptus esse potest.

Cap. IIII.

ACTIONIS magna vis est; ut reperti quidã sint, qui sine doctrina, sine etiam delectu verborum, sola actione, maiorem in dicendo laudem sint consecuti, quàm doctissimi viri, verborum etiam copia abundantes. Quarè orator ille summus interrogatus, quid primum, quid secundum, quid tertium arbitraretur in oratore, respondisse fertur: Pronunciatio. Est autem pronüciatio, in voce & in gestu posita, & vocis moderatione perficitur, nè ab oratione discordet. Aliud enim vocis genus, nempè acutum & concitatum, requiritur ad exprimendum zelum Dei: aliud, abiectum scilicet & demissum ad recreandum, timore & conscientia peccatorum perterritum animum. Sancto gaudio perfusus, leni quadam voce & remissa utitur, dolore commotus, vehementi quodam & graui sono, proprium exprimit dolorem. Oculi dicuntur principes in pronunciatione; quorum intentione & remissione, coniectu et hilaritate, affectiones exprimuntur: ità ut elegãter doctus vir actionem appellauerit sermo-

sermonē corporis, eādem analogia vtens, qua vsus est ille, qui picturam, poësim tacentem: & poësim, picturam loquentem nominauit. Cauendum est, nè oris species mutetur; nam qui id faciunt, cū maximè student commouere, nihil aliud assequuntur, quā quòd risum mouēt. Brachium proiectū, est telum orationis, quo interdū anima feriuntur. Supplisio pedis aliquāddò habet magnam vim, cū de rebus maximis agitur. Hæc omnia sunt quasi illecebræ, quibus auditorum animi capiuntur, quæ etsi non sunt multo studio conquirendæ Christiano, à nobis tamen cōmemorantur, vt tacitè clerici admoneantur, nè eādem voce semper vtātur; vocem accōmodent & gestum rebus, quæ tractant: immoderatis vociferationibus & longis apostrophis frigidā orationem non efficiant: perpetua quadam agitatione, quod quidam faciunt, tedium ac molestiam non afferant. Quæ in re vtile illis futurum iudicamus, si, vbi primū exercitatiois causa dicere incipiant, habeant à quibus corrigantur, à quibus in hac præcipua concionis parte erudiantur. Nā qui sine magistro & moderatore se conferunt ad dicendū, plerunq; oratores parū vehementes, & potiùs frigidi euadunt. Quoniā verò nonnulli sunt, ità à natura formati, vultu ad eò incomposito, voce ad eò agresti, & lingua ad eò impediti, vt prorsus ad dicendum inepti videātur: quorum quosdam nature impedimenta, ac etiam vitia superasse, testantur historie; eos hortamur, nè, nisi proprio officio coacti sint, munus dicendi suscipiant; si interdum dicant, quo magis egent illis adiumentis, quæ ad dicendum sunt necessaria, eo feruentius, ab eloquētiæ & bonorum omnium largitore Deo, summis precibus petāt, vt adiuuet infirmitatem,

infundat sanctum Spiritum suum, ut cum auditorum fructu loquantur.

Quòd sine Dei auxilio, de Deo nemo potest rectè dicere.

Cap. V.

PRINCIPIUM igitur elocutionis, & totius eloquentiæ Ecclesiasticæ, sumendum est à diuini auxiliij imploratione. Quis enim audeat de Deo, sine Deo dicere? quis de rebus diuinis sine ope diuina tractabit? Quamobrèm sine meditatione, nisi precibus ad Deum adhibitis, Ecclesiasticus orator non audeat ad dicendum assurgere, nè interdum, diuino auxilio destitutus, præclarissimum munus dedecoret. Hortarer etiam, ut nisi sumpto sanctissimo sacramento Eucharistiæ, & celesti pane recreatus, angelicum hoc munus non susciperet; atq; Deum oraret, ut aperiat ei ostium sermonis, ad loquendum mysteria Christi, quod nisi aperiatur, infructuosa futura sit eius oratio. Precibus adiungendum est studium, adiungenda est diligentia, & assidua lectio sacrarum librorum; sine qua qui nobilissimum dicendi munus sibi assumunt, is accidit sæpè, ut in varios errores & in confusionem incidant. Consilio etiam doctorum hominum uti debet, cum potest, ut ea dicat, quæ sunt dicenda; alia in aliud tempus reijciat.

Quid sit emendatè loqui.

Cap. VI.

CAPUT elocutionis est, ut emendatè loquatur orator; solæcismis ac barbarismis auditorum aures non offendat;

foendat; quod quidē per se nihil esset, si interdūm risum
 non moueret, & muneris existimationem non minueret.
 Quare nec essarium est ei, qui dicit ad populum, dare o-
 peram, vt emendatē loquatur; & in ea, in qua natus est
 lingua, se exercens molestas quasdam voces mutet, aut
 corrigat. Caueat tamen, nē propria lingua oblitus, nimitū
 studium in aliena, mutatis vocibus & accentibus, ponat.
 Solet enim plerūq; accidere, vt in eo affectatio appareat.
 Ipse noui homines, magnam eloquentiæ famam consecu-
 tos, qui voces, quas ab incunabulis didicerunt, non repu-
 diarūt, & magni oratores habiti sunt. Copia rerum, ver-
 borum copiā gignit; rectē dicendi sapere est principium;
 & fons; nihil inani verborum strepitu infructuosius, cum
 præsertim de gloria Dei, & de salute animarum agitur.
 Quare cauendum est clericis, nē nimiam in loquendo di-
 ligentiam sectantes, in vanitatis suspicionem incidant; &
 dum sermonis elegantiam studiosē sectantur, obscurio-
 res fiant. nam præclare B. Augustinus inquit: Mālo vt me
 reprehendant Grammatici, quā non intelligant popu-
 li; eligens magis in barbarismis, damnantibus Gramma-
 ticis, intelligi, quā in mea disertitudine, auditores de-
 serere.

De perspicuitate orationis Ecclesiasticæ.

Cap. VII.

ORATIONIS virtus est, perspicuē dicere: quo-
 niam nisi orator ita dicat, vt ab auditoribus intel-
 ligatur, sine dubio nihil vnquā poterit persuadere. Per-
 spicuitas autem in nominum & verborum proprietate
 consistit. quo magis igitur, proprijs vtetur Ecclesiasticus

L 5

orator,

orator, eo magis suspicionem ostentationis effugiet. Propria verba dicuntur ea, quæ communi loquendi usu, recepta sunt, & rem significant, ut magister, philosophus, theologus, reprehendere, dicere, laudare. Non est autem proprijs verbis utendum, cum præsertim prolata, sine verecundia audiri nequeant, aut etiã horrorem incutiant. Sunt quædam corporis partes, quæ proprijs nominibus explicanda non sunt, sed adhibita circumlocutione: insignium etiã & nefandorum peccatorum nomina, suppressenda sunt, & raro admodum proferenda.

Quòd Ecclesiasticus orator interdum uti debeat translatis, ad rem magis exprimendam.

Cap. VIII.

TRANSLATA verba, sunt ea, quæ à propria significatione, ad aliam non propriam, per similitudinem transferuntur; ut sophistæ appellati sunt venatores adolescentium, diuitum in primis, gratia, dicitur fons vitæ; charitas, anima virtutum. Orator Ecclesiasticus cum propositam tantum habeat gloriam Dei, & salutem animarum, translatis eatenus utetur, quatenus id quod sibi proposuit in auditorum animis possit imprimere. Agnum immaculatum appellabit Christum, ut magis excitet ad mansuetudinem; martyres athletas, ut victorias martyrum ante oculos ponat, et ad pugnam cum domesticis inimicis hortetur. Christianos appellabit milites, ut eos magis ad minimè formidandam mortem excitet; orationem, clauem cali; charitatem, ignem amoris nominabit. Multæ autem sunt in translationum usu adhibendæ oratori cautiones. primùm, nè à remotis sumantur; ut si quis audacter

daſter dicat Chriſtum ſereniſſimum, quia rex, quia eo nomine reges appellatur; deindè, nè ab vlla re turpi proficiantur; vt ſi quis Deum patrem, carnificem Chriſti nominet; iuſſit quidem, vt propter peccata hominum moreretur, vt illa morte, diuina iuſtitia eſſet ſatiſfactum, & cali ianua aperiretur fidelibus, non idè tamen appellari debuit carnifex. Atque, vt paucis dicã, translationes faciles, à rebus pulchris deſumptæ, & iudicio, quod ſuccum prudentiæ ſapientes homines appellârunt, adhibito, illuminant orationem. quibus trãſlationibus ſanctiſſimorum patrum libri abundant, præſertim Græcorum, qui in metaphoris & ſimilitudinibus excogitandis, mirabiliter excelluerunt. Differt autem metaphora à ſimilitudine hoc tantum, quòd metaphora eſt breuior, & idem exprimit ſine coniunctione, vt, Diabolus eſt leo, metaphora eſt: ſimilitudo, Tanquam leo rugiens. At animaduertendum eſt, nè clerici frequētibus verbis translatis frigidam efficiant orationem; & vtentes illis, non veluti condimentis, ſed tanquam cibus, ſatietaem, aut potiùs nauſeam, pariant. quod quibuſdam contigiſſe, noſtra tempeſtate, prudentes viri obſeruârunt.

De verbis ſimiliter cadētibus, & diminutiuis.

Cap. IX.

VERBA ſimiliter cadentia, iucundam interdum efficiunt orationem; ſed raro clericis uſurpanda ſunt, nè in affectationis ſuſpicionem incidant. Pulchrum huius figuræ exemplum eſt apud B. Bernardum: Mundus clamat, deficiam; caro clamat, inficiam; demon clamat, decipiam; Chriſtus clamat, reficiam. Interdum in diminutiuis ad augendam orationem, interdum ad

minuen-

minuendam, inest quaedam vis; ut, Quid est, quod literulas quasdam tanti faciamus, ut alij nos esse antepone-dos putemus? & quid homunculi indignamur? Homonyma, quae equiuoca nuncupantur, sophistarum sunt, & Christiano oratori sunt fugienda, cum obscuritatis et errorum mater sit ambiguitas. Synonyma, hoc est, idem significatia, Poetae adhibent: quare non sunt certe laudandi nonnulli, qui copia synonymorum, opinionem eloquentiae aucupati sunt, & ea ratione in aures vulgi illabi studuerunt. Vetus nomina, etsi admirabilem magis efficiunt orationem, parcè tamen adhibenda sunt, nè affectata, dicenti opinionem minuant.

De Metonymia & synecdoche.

Cap. X.

METONYMIA vtütur Ecclesiastici oratores; qua continēs, pro eo, quod eo loco continetur, ponitur; ut si calum pro caliculis dicamus, terram pro terrestribus; cuius est insigne exemplū propheta: Terra, terra, audi verbum Domini. Vtütur etiam interdum synecdoche; ea praesertim, qua, ex ijs, q̄ rebus accidūt, res significantur, ut illud Esaiæ: Et constabūt gladios suos in vomeres et lāceas suas in falces, hoc enim paci consequēs est. Alia schematum & troporum genera quamplurima, ab oratoribus vsurpari consueuerūt, quibus splendet & illuminatur oratio: de his omittimus dicere, quoniam ad Grammaticorum peritiam pertinent; neq; etiam Latine cum scribamus, facile esset cōmuni, qua omnes vtimur, lingua figuras & ornamenta in medium ponere. Moneo huius libri lectorem, ut Grammaticam artem valdè vtilē,

lem, ac etiam oratori necessariam, non contemnat; præcepta, qua à pueritia didicit, ad vsum reuocet: Grammatica vtatur tanquàm famula, ad animi sensa exprimenda bonos Grammaticos legat, imitatione & exercitatione stylum, qui est optimus dicendi effector & magister, alat. De numeris etiam, longum & superuacaneum arbitror agere. Christi nuncius, diuinæ voluntatis interpres, in minimis non est occupandus; præterquàm quòd in hoc satis bonum, & magni faciendum est aurium iudicium; quibus est consulendum, ne eodem semper sono feriantur; & nè nimium numerosa oratione vtentes oratores, canere potiùs cantilenas, quàm ad populum dicere, videantur: in quos illa verba accommodari possunt: Si loqueris, cantas: si cantas, malè cantas.

De figuris siue formis sententiarum.

Cap. XI.

CVM duo sint figurarum seu formarũ genera, verborum nimirum, & sententiarum; cumq; de figuris verborum, quantum subiecta materia postulare videbatur, egerimus, reliquum est, vt de figuris sententiarum, in quibus magna eloquentiæ Ecclesiasticæ pars, nempe, appositè dicendi ratio, constituta est, aliquid dicamus; quòd eò minùs alienum videtur, quòd ea omnium linguarum generibus sunt communes. Est autem appositè dicere; cum ad docendum, tenue & subtile genus dicendi adhibetur, ad laudandum, equabile & temperatum, ad commouendum, flectendumquæ vehemens & incensum. Ille autem docens aliquid aut credendum, aut sperandum, aut timendum, aut vitandum, aut agendum,

apposi-

appositè dicere putandus erit; qui ab initio id, de quo sibi
 dicendum sit, proponet; deindè, quod propositum fuit, ex-
 planabit definitione; vtetur diuisione, rerum distinctiõe;
 breuem nonnunquã rationem subijciet; ad ea, quæ proposi-
 ta erunt, reuertetur; exẽplo & similitudine rem declara-
 bit & illustrabit; breuiter, interdũ digredietur: vndè de-
 flexit oratio, se redire significabit. concludet interdũ sin-
 gulis argumētis, nonnunquã pluribus explicatis, quæ ex-
 plicauerit, cum ijs, quæ sequuntur, coniūget; frequentio-
 ribus membris, & cæsis vtetur. Laudans verò Christia-
 nas virtutes fidem, spem, charitatem, virginitatem, mar-
 tyrium; vituperās contraria; appositè dixerit, si maiesta-
 te, splendore, grauitate sententiarum, verborumquẽ, varijs
 luminibus, quæ pulchritudinem & venustatem afferunt,
 vtatur. Efficiet vt oratio ipsa, rerum, quas exornandas
 suscepit, imago sit, eas exprimat & imitetur, vt illustris
 sit explanatio, resquẽ, perè sub ad spectum subijciat; mores
 imitetur, illustribus vtatur translatis; vtatur etiam, au-
 gendi minuendive causa, superlationibus ijs, quæ sensu et
 vita carent, sensum et motum adiungat; multa sæpè in
 vnum colligat et coaceruet; quæ rem attingunt, cum ipsa
 re coniungat; cum locus fert, inserat antitheta; periphra-
 si vtatur interdũ paronomasia, et aliquo acutè dicto, va-
 rijs aliquandò sententiæ figuris orationem illuminet;
 vtatur interrogatione, percontatione, auersione, dubita-
 tione, correctione, prætentione; tum ijs, quæ leporem &
 venustatem addunt orationi. dissoluta geminatione ver-
 borum, paulum immutato verbo vtatur atque deflexo,
 eiusdem verbi repetitione, conuersione, gradatione, am-
 plificationibus, digressionibus, rerum & personarum de-
 scriptio-

scriptionibus: verba sint lecta, suauia, grandia, sonora;
 suppellectile & copia propriorum & translatorum dele-
 detur. Qui verò flectere animos, eosq; cōmouere sibi pro-
 posuit, vt de ppria salute cogitent; vt ipse appositè dicat,
 necesse est, miris varijsq; modis auditores afficiat: mo-
 nentis, hortantis, irascentis, accusantis, obiurgantis, con-
 querentis personam induat; demōstret hominum vitia &
 peccata: excuset, purgetq; eos, qui lasi videantur: laudet,
 promittat, deprecetur, oret; scelera scelestis hominibus
 exprobrat, exhorrescat, aliquid iubeat, increpet, insultet
 impijs, lamentetur, minuetur, terreat, significet propemo-
 dum esse desperandum: auditorū arbitrio pmittat omnia,
 tanq̄ rebus deploratis, miretur, cōtestetur; speret tamen,
 cōsuletur, gratuletur bonus, lateatur, eos cōfirmet, & imi-
 tandos ceteris proponat, proferat vocem liberam, excla-
 met, optet, personam induat, communicet cum auditore,
 interroget quæ premant, & vrgeant, dissimulet, senten-
 tiam suam reticeat. Singulas figuras siue formas senten-
 tiarum describere, non esset difficile, sed longum, ac etiã
 fortasse superuacaneū; cū vsu potiùs et exemplis, quàm
 preceptis et descriptionibus, possint disci, singularū vnum,
 duo, aut ad summum tria exempla proponemus, atque
 ex his aliqua, his temporibus accommodata, vt faciliùs
 earum natura percipiatur, & vt singula à clericis, cū
 locus postulabit, ad vsum libentiùs reuocentur.

Exemplum propositionis.

Cap. XII.

SANCTVS Ioannes Chrysostomus, quem, aureum
 flumen Christianæ eloquentiæ, rectè appellauerimus,
 cū

cū

cum doceret populū, orandum esse, ita proposuit; cuiusvis boni caput esse orationem: eamq; & salutem nobis afferre, & vitam aeternam, nemo ignorat; hac tamen de re, pro viribus dicere necessarium est, quo id consequamur, ut, et qui in orationibus, cultuq; Dei, viuere sunt soliti; studium vehemētius, & maiorem assiduitatem, ea in re adhibeant; qui segnes ignauiq; vixerunt, & animam suerunt ab orationis ope deserui, tum prateriti temporis detrimentum intelligant, tum in reliquum vita tempus, ne committant, ut salute priuentur.

Exemplum diuisionis:

Cap. XIII.

SANCTVS Gregorius Nazianzenus, quem Demosthenem Christianum dixerimus, ostendens episcopalis muneris difficultatem, ita diuisione est vsus: difficile est, eiusmodi orationem inuenire, qua omnes conciliare, & scientia lumine collustrare possit; huius rei, ea causa est, quod cum in tribus his rebus periculum versetur, mente, sermone, atque auditu; vix aliter fieri potest, quin si minus ad omnia, ad horum vnum impingamus: aut enim mens, superno splendore minimè perfusa est; aut sermo languet; aut deniq; auris, quia nequaquam purgata est, doctrinam excipere nequit; quorum si vnum acciderit, non minus, quam si omnia concurrant, veritas claudicat necesse est.

Exemplum distinctionis.

Cap. XIII.

SANCTVS Ambrosius cum doceret, Christum sequendum, hanc distinctionem adhibuit: Si vulnus cu-
rare

vare desideras, medicus est: si febris astuas, fons est: si grauaris iniquitate, iustitia est: si auxilio indiges, virtus est: si mortem times, vita est: si cibum quæris, alimentum est. Quæ ratione debeat proponere Ecclesiasticus orator, & qualis debeat esse propositio, dicemus paulò post: item de diuisione, & distinctione, quas non solum formas sententiarum, sed etiam instrumenta dispositionis esse, facile est animaduertere.

Quo modo Ecclesiasticus orator possit ad propositum rationem subijcere; & vnde deflexit oratio, redire.

Cap. XV.

SANCTVS Gregorius Nazianzenus in laudem Heronis, docens, cur Hero fuerit athleta minimè fictus, subiicit rationem: Hic est veritatis athleta minimè fictus, & trinitatis ad sanguinem vsque propugnator; atque eorum, qui ipsum, iniuriæ inferendæ causa, persequebantur, patiendi alacritate expugnator: nihil est enim, quod persecutoris vim perindè frangat, vt patiens alacritas & promptus animus. Sapè poterit vti hac forma Ecclesiasticus orator: Cupitis scire, quæ obrèm in varias calamitates incidatis, melioris spei filij decedant; qui supersunt, vos tristitia afficiant. varijs morbis affligamini, caritate anonæ, & alijs incõmodis exerceat, aut puniat potius vos Deus? quia eius mandata non custoditis, quia iniusti estis in vos, & in alios. Is, què paulò antè nominauimus, sanctus episcopus Gregorius Nazianzenus in Apologetico, cum officium sacerdotum exposuisset, in hominum reconciliatiõis & salute versari; salutis mysteria omnia, Christi-
M stique

stiq; ortum, facta, miracula, passionem, resurrectionem; exornandi causa collegit, tum ad propositum rediens: Ac nos, inquit, huius medicina ministri, operisq; participes sumus; quicumq; superiori loco sedemus. Sic orator Ecclesiasticus utatur hac forma dicendi, ita dictante Spiritu sancto; Ne illud quidem, quod dixerā, cogitās; digressus sum, utinam aliquo vestro cum fructu nunc redeamus, vndē deflexit oratio: quod quidem facere commodē poterit semel aut bis in concione.

Exemplum conclusionis.

Cap. XVI.

DIVVS Basilius in oratione ad diuites, expositam rationem concludens. Quid igitur, inquit, tempus expectas, cum ne mentis quidem tuæ compos es futurus? Itā Ecclesiasticus orator: Esto huius & omnium meorum sermonum, concionum, & hortationum mearum conclusio; ut sitis vos populus Dei, hereditas Christi, gaudium meum et corona mea, humana contemnes, huius exilij obliti, ad caelestem patriam adspiretis. quæ dicēdi forma, rurū maximē adhiberi posse videtur, atque etiam crebrō.

Transitionis, & Repetitionis exemplum.

Cap. XVII.

SANCTVS Chrysostomus cum orationem ostendisset, peccata expiandi vim habere; sic ad aliud argumentum transit: Nec verō peccata solum purgat oratio, sed pericula etiam grauisima depellit; deindē exemplis id confirmat: & pluribus explicatis, sic ad oracula Christi

Christi, orationem transfert: quæ iam commemoravi, satis sint ad vim & potestatem sanctarum precum ostendendâ; melius verò fortasse est ad sacras literas accedentem, ex oraculis Christi intelligere, quas diuitias preces ijs concilient, qui in ijs omnem ætatem ponunt. Agens orator Ecclesiasticus de curiositate, quam ocij filiam nominamus, vbi ostenderit curiosos non solum tempus conterere, rem preciosissimam, sed discordias serere; subiūget, sibi etiam odium comparare solitos, & cum maximè soleant esse delatores, in varias plerunquè calamitates incidere. Repetitionis hoc est exemplum: Christiani, membra Christi auersamur & fugimus; Christianam, aciem Christi deserimus; Christiani iterum, quantum in nobis est, Christum peccatis nostris crucifigimus. Eiusdem figura hoc etiam est exemplum: Quæ ratione redimi possunt peccata? eleemosyna. Quæ ratione foeneramur Deo? eleemosyna. Quod est aurum ignitum, quo locupletes fieri possumus? eleemosyna: quæ eleemosynis propriæ nostræ salutem consulamus, & Dominum inuitemus, vt misereatur nostrî.

De figuris, quæ in temperato dicendi genere adhibentur; ac primum de illustri explanatione, & sub adspectum subiectione.

Cap. XVIII.

DECLARENTVR aliquot ex ijs figuris, quæ in temperato dicendi genere adhiberi consueuerunt. Illustris explanationis, atque etiam rerum sub adspectum subiectionis præclarum est exemplum apud beatum Basilium, cum diuiti auaro terrorem extremi incutit

M

2

iudi-

iudicij: Nūquāme, inquit, ex ista temulentia sobrius es
 futurus? non sanam mentem recipies? ad te tandē redi-
 bis? nō Christi iudicium ante oculos pones? quam defen-
 sionem afferes, cū ij, qui à te sint iniurijs & contume-
 lijs violati, te circumstent, & ad iustum iudicem cla-
 moribus incessent? Quid facies? quos patronos mercede
 conduces? quos testes adhibebis? quo pacto eum iudicem,
 qui decipine queat, in errorem impelles? nullus ibi orator,
 nullum verborū lenocinium, quod veritatem iudici pos-
 sit eripere: adultores non sequuntur, non pecunia, non
 dignitatis amplitudo; desertus ab amicis, ab adiutoribus,
 à patronis defensionis erepta facultate, probris & igno-
 minia affectus, arripieris, mœstus, tristis, demissus, destitu-
 tus, sine vlla vel musitandi libertate: quocunq; enim ocu-
 los conuerteris, perspicua malorum imagines tibi obuer-
 sabuntur. hinc orborum lachryma, hinc vidua gemitus;
 ex parte altera, pauperes à te, pugnis percussi, serui la-
 cerati, irritati vicini, et ad iracundiam inflammati: om-
 nia in te irruent, triste agmen circumstabit facinorum
 tuorum atq; scelerum. D. Ambrosius de sancta Tecla vir-
 gine sic scripsit: Cernere erat lingentem pedes bestiam,
 cubitare humi, mutuo testificantem sono, quodd sacrum
 virginis corpus violare non posset: ergo adorabat pradam
 suam bestia, & propria oblita natura, naturā induerat,
 quam homines amiserāt: videres quaedam natura trans-
 fusione homines feritate indutos, seuitiam imperare be-
 stia: bestiam exosculantem pedes virginis, docere quid
 homines facere deberent. tantum habet virginitas admi-
 rationis, ut eam etiam leones mirentur: non impastos ci-
 bus flexit, non citatos impetus rapuit, non stimulos ira
 exaspe-

exasperavit, non usus decepit assuetos, non feros natura possedit; docuerunt religionem, dum adorant martyrem; docuerunt etiam castitatem, dum virgini nihil aliud, nisi plantas exosculatur, demersis in terram oculis, tanquam verecundantibus, nè mas aliquis vel bestia virginem nudam videret. Hæc figura sententiarum, maximè adhibenda est ad docendum aliquid. frequenter in genere demonstratiuo. Ità sub ad spectum ponere poterit Ecclesiasticus orator reipsum. Christianæ calamitatem, cùm docuerit, vitandum amorem huius mudi. Considerate fratres, intuemini imaginem orbis terræ; maior pars, impia Mahumeti tyrannide oppressa est; In ijs, qui Christum agnoscunt Deum, quot monstra opinionum? quot portenta heresum? quàm varij & pestiferi errores, multorum mentes infecerunt? nos qui sanctam matrem Ecclesiam sequimur, & in fide non erramus, nostram fidem operibus non cõfirmamus: vix fides, vix sinceritas, vix pudor apud nos reperitur.

Quo modo fiat tragica rerum expositio.

Cap. XIX.

ILLVSTRIS etiam explicationis est, lamentabilè aliquid et acerbum tragicè exponere, tum misericordie commouèdæ causa, tum horroris; huiusmodi exemplum est apud beatum Basilium, & in oratione de martyre Gordio: Tot a vrbe tumultus erat, summaquæ rerum omnium perturbatio, à viris sanctissimis atque integerrimis prædæ abigebantur, pecunia diripiebantur, hominum, Christi amantium corpora lacerabantur, per mediam urbem matronæ trahabantur: non pueritiæ miseri-

cordia erat, non verecundia senectutis; innoxij & inson-
 tes homines supplicia facinorosorum sustinebant, ad re-
 cipiendos iustos carceres augusti, domus opulenta & co-
 piose deserabantur, profugorum & miserorum exulum
 plena solitudines. Interdum calamitosis his temporibus,
 ubi ad preces Deo fundendas populus excitatur, adhiben-
 da est hæc tragica expositio, verbi causa; De amissa Ni-
 cosia nuncius est acceptus, ita narret: Assur immanis-
 simus Turcarum tyrannus, virga furoris & baculus ira Domi-
 ni, ita (eo permittente) percussit nos, regnat, & indies
 crescit impietas, triumphat dira crudelitas, regnum no-
 bilissimum in tyranni potestatem redactum est; opulen-
 tissima vrbs, regni caput, Archiepiscopatus sedes capta
 est, sanctissima templa vastata; qui reipub. Veneta nomi-
 ne regebant, primarij etiam illius regni viri miserabiliter
 obruncati, violata virgines: igne & flamma decor ex-
 tinctus ciuitatis, casi innumerabiles homines, multi etiã
 captiui, vt haberent, vnde Christiani nominis hostes in-
 sultarent, Byzantium sunt perducti. Quibus rebus ante
 oculos positis, hortari poterit ad preces, atque etiam ad
 orandum pro illis, qui pro Christo fortiter occubuerunt.

De vitæ & morum imitatione.

Cap. XX.

BEATVS Basilus in extrema oratione in diuites
 eorum mores imitando exprimit, dum cogitationem
 eorum & sermonem proponit, qui mortuos nefarie com-
 pilant, nec ijs propter auaritiam iusta persoluunt. Si di-
 uitiarum, inquit, es cupidus, nihil alijs facias reliqui for-
 tunarum tuarum, omnia tua facito, omnia deporta, ne
 pecu-

pecuniam tuam alienis reliquas. fortasse enim te domesticis ne ornamentis quidem extremis, decorabunt, subita leuiq; sepultura tradent, se ad heredum tuorum benevolentiam, gratiamq; adiungent, & aduersum te sapientie nomen etiam vsurpabunt; ineptia est, inquit, mortuos exornare, & eum, qui nihil iam sentiat, magnifice, splendideq; efferre. An non satius est, praeclearo amictu atque precioso superstites ornari, quam vna cum ead aere, ad putredinem dare tanti pretij vestem? quisnam fructus est monumenti eximij, splendidaeque sepulturae sumptus inutilis, cum sit ijs, quae supersunt, ad necessariu cultum vitae vtendum; hac illi dicent, & acerbitatem tuam, atque importunitatem vlciscentur, gratiam cum illis, ad quos hereditas venerit, ineuntes. Quamobrem ipse praecoccupatae ipsi mandata sepulturae; Praeclarum sepulturae ornamentum est pietas; decede rebus tuis omnibus amictus diuitias, proprium ornatum tuu tecum fac habeas.

D. Chrysostomus in primam ad Corinthios epistolam, de Dominico corpore, Christianum hominem secum ita loqui iubet: Cum id propositum videris, dic ipse tecum: huius gratia corporis iam terra non sum, iam non sum cinis; non captiuus, sed liber; hoc ob corpus cali adipiscendi, eorumque bonorum, quae in caelo reposita sunt, spem habeo, diuinam & immortalem vitam spero, angelorum locum, Christi societatem. hoc cruci affixum corpus & flagellis casum, mors ferre non potuit, hoc corpus in crucem sublatum conspicatus sol, radios auerit, huius corporis religione tum velu scissum, saxa perrupta, comota terra est: hoc illud cruentum corpus est, & lancea percussum, vnde orbis terraru salutare fontes sanguinis, & aqua perfluxerunt.

Hac figura vtetur orator Ecclesiasticus: Vlciscere iniurias illatas, occide inimicū tuū, filios tuos heredes huius intestini odij relinque, imminue patrimonium tuum, dita pratorios ministros, te vltorem iniuriarū acerrimum omnes prædicent: considerabis deindè num rectè feceris. Magnā vim habet hac forma dicendi, ad dissuadendum aliquid, & ad prauam aliquam consuetudinem remouendam.

Metaphoræ & Allegoriæ exemplum.
Cap. XXI.

SANCTVS Cyprianus in sermone de zelo & liuore, ita metaphora vsus est: Porro autem Dominus prudentes esse nos iussit, & cauta solitudine vigilare præcepit, nè aduersarius vigilans semper, et semper insidiās, quando in pectus obrepit, de scintillis constet incendia, de paruis maxima exag geret; & dum remissis & incautis, leniore aura et flatu molliore blanditur, procellis & turbinibus excitatis, ruinas fidei et salutis, ac vitæ naufragia moliat. Basilius de laude ieiunij, pulchrā adhibet metaphoram: ieiunij reuerere canitiem, æquale est humane naturæ. Idem sanctus Basilius in quadam oratione, præclarissima allegoria ita vsus est: Vnusquisque nostrū priusquam in vltimum discrimen & perniciem adducatur, oneris partem quam plurimam deponat; priusquam scapha fluctibus obruatur, mercium iacturā faciat, quas nullo iure collegerit, & imitetur nautas: illi enim si quid rerum necessariarū in naui vehant, ac tempestas grauior et periculosa excitetur, quæ nauim pondere oppressam, se minitetur obruturam, quàm celerrimè possunt, magnam

gnam eijciunt partem, ac nihil parcendo, merces in mare exhauriunt, quo navis subleuetur, & integris saluisq; corporibus, periculū euadant; hoc nos multo magis, quā illos, & consulere oportet, & facere. Admodū raro ad populum putare in oratori Ecclesiastico, conficiendam allegoriam, nē obscura reddatur oratio. Quomodo autem sint explicanda & adhibenda allegoria, paulò post, cum de ratione explicandarum sacrarum literarum tractabimus, dicemus.

Imaginis exemplum.

Cap. XXII.

IMAGINIS exemplum est apud Esaiam, Quasi parturiens dolebunt: & apud Hieremiam, Quia inuenti sunt in populo meo impij insidiātes quasi aucupes, laqueos ponentes & pedicas, ad capiendos viros. Itā Ecclesiasticus orator, ruri inquietos rusticos, appellabit crabrones, usurarios, sanguisugas; utetur frequentibus imaginibus ad rem imprimendam.

Exempla similitudinum, quæ ornatam efficiunt orationem.

Cap. XXIII.

SIMILITVDINES non solum ad probandū aliquid, sed etiam ad delectādos animos adhibentur, idcirco inter figuras sementiarum, similitudo collocatur. Basilus in auaros inuebens, itā facit auarum loquētem: Cui verò iniuriam facio, si mea cōtineam? cedo quænam tua sunt? vndè sumpta in vitam intulisti? ut si quis in theatro spectaculum occupārit, deindē adēuntes prohibeat,

beat, iudicans proprium, quod ad vsum communiter pateat vniuersis; tales sunt diuites, cum res cōmunes praoccuparint, sibi vt proprias arrogant. Chrysoſtomus in primam ad Corinth. episto. de Dominico corpore sine indignitate sumendo, ita scribit: Hoc mysterium; hic terra tibi facit calum, patefacito cali valuas, atque introspice vel potius non cali, sed cali calorū, tum quod dico videbis. nam quod ibi clarissimum est & amplissimum; hoc in terra positum demonstrabo, vt enim in regia, quod omnium honestissimum est & splendidissimum, non parietes sunt, nō aurea laquearia, sed in praeclso folio positū regis corpus: ita in calis corpus est regis nostri, at hoc idē in terra, potes intueri; etenim non angelos tibi, nec archangelos, non calos, sed ipsum Dominum ostendo. viden, quod omnium rerum praestantissimum est, vt in terris cernas? nec cernas solum, sed attingas; non solum attingas, sed comedas: & eo sumpto, domum reuertaris? absterge igitur animum, compara mentem tuam ad susceptionem horum mysteriorum: nam si regius in regijs ornamentis puer, in purpura & diademate tibi gestandus esset, nōne omnia vilia ac terrestria abyceres? iam verō non regium filium hominis, sed ipsum Dei filium vnigenitum sumens, obsecro, nōne exhorrescis? nōne omnium humanarum rerum amorem abycis? & his ornamentis solum gloriaris? etiam terram adspicis, pecuniam adamas? aurum admiraris? quis tibi reliquus est ignoscendi locus? qua defensio? Ad docendum, magnā vim habet vsus similitudinum, in quibus tamen delectus habendus est, nē alicuius rei turpis similitudo adducatur, & nē copia similitudinum poëticum quid Ecclesiasticus orator redoleat.

Exem-

Exemplum Hyperboles.

Cap. XXIII.

HYPERBOLE vsus est D. Augustinus, in auaros inuehens: Terra suis limitibus terminatur, aqua suis sinibus limitatur, aer suo fine concluditur, calum suis terminis arctatur, sola auaritia terminū nescit. O auare, si terra tibi cuncta datur, mare queris; sed si terra et mare, aerem petis; sed si terram, mare, & aerem possideres, adhuc calū ambis, & ipsum penetrare affectas; & si calum penetraueris, adhuc non quieueris, donèc te Deo æquaueris, vel fueris superior altissimo. Hypbole ad commouendum & detestandum adhiberi solet; sed rard, vt diximus, adhibeatur, nè ineptus iudicetur orator.

Quo modo sensus & mens rebus tribuantur,
quæ ijs careant.

Cap. XXV.

BEATVS Basilus in eos inuehens diuites, qui dicunt petentibus copias suas non posse sufficere, ita inquit: Lingua iuras, te manus redarguit, tacita enim manus mendacium tuum prædicat, annuli gemma circumfulgens. Idem in oratione prima de ieiunio: Quid enim virum fortissimū Sampson, inuictum effecit? nonne ieiunium, cuius ope matris aluo cōceptus est? ieiunium eum in vtero tulit, educavit, ad ætatem virilem prouexit, et corroboravit. Et in eadē oratione: Det aliquas venter inducias, det, & fœdus nobiscū in dies quinq; feriat, qui semp efflagitat, nec vllum modū facit, qui hodiè accipit, crās obliuiscitur; cū satur est, tū de continentia philosophatur,
obliuiscitur

obliscitur decreta, cum diffarit. Eadem ratione dicit orator Ecclesiasticus: Superuacane vestes, sumptuosa conuiuia testantur vos non egere, vos non diligere pauperes, qui eis sua subtrahitis, ut crapulemini. Illustrius etiam hac forma dicendi adhibeatur: Vrbs Byzantium, quas voces emitteret, si loqui posset? ita vos iuuenes alloqueretur: Ite, pugnate alacriter, nobilissimam ciuitatem ad vexillum Christi restituite: veniat nunc Chrysostomi, qui me squallidam & plane mortuam resciant, ac nutriant: interficiatur scelestissimus sathana minister, qui me miseram tot iam annos opprimit. Quae dicendi forma, ad impellendos homines ad bellum, plurimum valebit.

Qua ratione coaceruare possit Ecclesiasticus orator.

Cap. XXVI.

MULTA in vnū coaceruauit Gregorius Nazianzenus in oratione de laudibus Heronis, ad eum orationem conuertens, cum dixit: Quocirca ut pro fide & pietate bellum suscipis, ita tibi inuicem ab impietate bellum infertur, atq; praeter alias multas dimicationes, quas, dum priuatos & principes erudis, publice atq; priuatim, quouis denique tempore, & loco doces, admones, arguis, increpas, virtutis causa suscepisti, ab impio & vesano magistratu correptus, virgis laceraris. Ita coaceruabit Ecclesiasticus orator: Miserum, iusto Dei iudicio concitatum est in rempub. Christianam bellum, vexant acrius, quam vnquam antea, domestici et acerrimi inimici, sathanas, mundus, & origo communium miseriarum
caro,

caro, affligit immanissimus Turca; eius tyrannidi noua quotidie regna subiiciuntur; discordia utinam nostra & peccata, iram Dei in nos magis non prouocent: quid igitur faciemus? lugeamus, doleamus, peccata nostra confiteamur, ad misericordiam Dei confugiamus.

Quo modo coniungantur ea, quæ rem attingunt, cum ipsa re.

Cap. XXVII.

BEATVS Basilus de intemperantibus fœminis loquens, ait: Intemperantes fœminæ, diuiniq; timoris oblita ignem æternum contemnentes, eo die, quo eas oportebat ob recordationem resurrectionis Domini, quietas sedere, & illum diem in mentem ac memoriam reuocare, quo calis patefient, quo de calis se nobis iudex in conspectum dabit, tubarum Dei clāgor, suscitatio à mortuis, iustum iudicem futurum, & æqua pro cuiusque factis præmia, pro eo, ut hæc animis et ratione expendant, corda sua prauis cogitationibus purgent, præterita peccata & scelera lachrymis deleant, seq; in occursum Christi, ad magnum diem eius Aduentus comparent; excusso Christi seruitij iugo è capite, abiectis honestatis & modestiæ integumentis, contempto Deo, spretis angelis, mariū adspectu per singularem impudentiam, recepto, comis reiectis & expansis, tunicas trahentes, & vnà pedibus ludentes, intemperantibus & proteruis oculis, effuso cachinno, ad saltationis insaniam stimulatæ, iuuenum libidinem omnium & lasciuiã ad se allicientes, institutis choreis, in ijs, quæ ante urbem sunt, martyrum monumentis,
reli-

religiosissima loca, fecerunt turpitudinis & flagitiorum suorum officinam. Qui locus poterit accommodari in solemnitate Natalis Domini nostri Iesu Christi, quo tempore, deprauata quadam irrepsit consuetudo; ut iocis, choreis, sumptuosis conuiujs, consanguinei & affines se mutuo inuitantes, illos dies consumant. In his ciuitatibus aut oppidis, ubi luxui homines sunt dediti, dicere poterit Ecclesiasticus orator: Quid agunt quidam ex vobis, ingurgitant, non concoquunt, eis pituita molesta est, oriuntur febres, immaturo tempore senescunt, decedit memoria, libidine cruciantur, minuunt patrimonium, miseri in hac vita ad mortem perpetuam festinant. Valet hæc forma dicendi in primis ad docendum aliquid, ut suadeat, aut dissuadeat orator.

Antithetorum & Periphrasis exempla.

Cap. XXVIII.

SANCTVS Episcopus & martyr Cyprianus, in libro de patientia, de Christo loquens, pulchris antithetis vsus est, his verbis: Ut insultantium sputa patienter exciperet, qui sputo suo cæci oculos paulò antè formasset; et cuius in nomine nunc à seruis suis Zabulus cum angelis suis flagellatur, flagella ipse pateretur; coronaretur spinis, qui martyres floribus coronat æternis; palmis in faciem verberaretur, qui palmas veras Vincentibus tribuit; spoliaretur veste terrena, qui indumento immortalitatis cæteros vestit; cibaretur felle, qui cibum cælestem dedit; acetopotaretur, qui poculū salutare propinauit. B. Ambrosius de virginibus scribens, eleganter hanc figuram adhibuit: Nō est, inquit, Christus circumferaneus; Christus enim

enim est pax, in foro lites: Christus charitas est, in foro obirectatio. Antithetis vti poterit orator, docens spiritalis vita commoda, & sanctas oblectationes: Voluptates corporis debilitant corpus, gaudia spiritus vim animi augent; illa poenitentiam, haec latitiam; illa infamiam, haec laudem coram Deo & hominibus pariunt. Hac figura oratores vtentes, maximè rem ante oculos ponunt. Periphrasim hanc adhibuit S. Gregorius Nazianzenus de laudibus Heronis: Enimuerò, quando te, vt par erat, ad nos recepisti; atq; ille, qui eos, à quibus glorificatur, glorificat, & eos, à quibus irritatur, irritat; qui eorum, à quibus timetur, voluntatem explet, & mortuus rursus vitam inspirat, qui vt Lazarum quatrinduo, postquam è vita migrauerat sic te post quadriennium ad vitam reuocauit; qui iuxta Ezechielis, prophetarum omnium admirandi excellentissimè visionem, ossa cum ossibus, & iuncturam cum iuncturis connectit, quando, inquam, ille cupientibus nobis, cupientem te reddidit, fac in istisdem vitæ studiis, & sermonis libertate perseueres, nè alioquin in eam opinionem homines adducas, vt te afflictionibus fractum atq; deiectum fuisse, philosophi, magis per ignauiam prodidisse arbitrentur. Hoc loco, pro nomine Dei, periphrasi grauissima & splendidissima vsus est ille idem, in laudem Athanasii, & periphrasi vsus est, & descripto nomine: Lucernam illam lucis praeuentem, vocem sermoni, mediatorem mediatori, mediatorem, inquam, noui & veteris testamenti, Ioannem illum egregium. Ad Nazianzeni imitationem poterit Ecclesiasticus orator vti hac periphrasi: Ille, qui eos, quos solet euehere, maximè decipit; qui vitia virtutis specie plerunquè extollit; qui eos, à quibus magis diligitur, sepius fallit;

fallit; probitatis & innocentia irrisor, à quo nemo tandè interdum non est deceptus, dissimulationis, adulationis magister, honorum & diuitiarū admirator, impurarum voluptatum minister, & callidus sophista, & bonorum etiam ingeniorum corruptor, ille est, quem amatis: quid creditis mundum esse? mundus est is, quem vobis descripsi.

Paronomasiæ, & interrogationis exempla.

Cap. XXIX.

BEATVS Basilus in eo explicando, Destruam horrea mea, paronomasia vsus est: Habes, inquit, horrea, ventres pauperum. Chrysostomus in epistolam ad Timoth. fac, inquit, tibi debitorem Deum, & quiduis petes primùm foenerare, deindè repete, vt cum vsuris recipias: tende manus tuas non solùm in calum, sed etiam in pauperum manus. si eò manus porrexeris, verticem cali tanges: nam qui ibi sedet, eleemosynam accipit, si manus infructuosas sustuleris, nihil fructus capies. S. P. Ambrosius de virginibus, de B. virgine Maria loquens, ita scripsit: Neq; enim comites foeminas desiderabat, quæ bonas comites cogitationes habeat. Hac paronomasia aptissimè vteretur Ecclesiasticus orator, ad consolandos pauperes: Quid creditis? multi pauperes sunt diuites, diuites gratia, diuites humilitate, diuites patientia; multi autem diuites sunt magis pauperes, quàm ij, qui sunt pauperes humilitate, misericordia, Christianis virtutibus. Interrogationis exempla, innumerabilia sunt apud sanctos patres; ex quibus hoc vno erimus contenti, quod S. Ambrosius in lib. de virginibus, de B. Virgine verba faciens, imitandum propo-

proponit. Quando, inquit, ista vel vultu laesit parentes? quando dissensit à propinquis? quando fastidiuit humilem? quando derisit debilem? quando vitavit inopem? eos solos coetus virorum inuisere, quos misericordia non erubesceret, neque prateriret verecūdia, nihil toruum in oculis, nihil in verbis procax, nihil in actu inuerecūdam; non gestus fractior, non incessus solutior, non vox petulantior, ut ipsa corporis species, simulacrum fuerit mentis, figura probitatis. Hæc figura in quocunq; dicendi genere, commodè adhiberi potest; sed in primis confert ad perspicuitatem orationis, & ad docendum. Sic ea vti licebit: Cogitatis, fratres interdum, vos esse homines ad imaginem & similitudinem Dei factos? cogitatis, sanguine Domini nostri Iesu Christi vos esse redemptos? cogitatis quid pro vobis in sanctissimo Baptismatis sacramento, sponsores vestri polliciti sint? certè rerum omnium, quas commemoravi, vos oblitos esse, quispiam posset existimare, cum sic viuatis, ut nec dignitatem hominis, nec beneficia, quæ à Deo accepistis, recordari videamini.

Percontationis, Auerfionis, & Dubitationis exempla.

Cap. XXX.

PERCONTATIONIS exemplum est illud Gregorij Nazianzeni in Cesarij, cum imperatore congressuri, laudibus: Num dubitatis, nè quid Cesario accidat, huiusmodi animi alacritate parum dignum? at bono estote animo: victor enim discedet: iuuante Christo mundi victore. Percontatio adhibenda est, cum res dubia videtur incidere, & accommodari potest ad populum,

N

in hunc

in hunc modum: Num putatis aliquem esse, qui crucem suam non ferat? mibi credite, & reges, & principes, & omnium generum homines, ferunt crucem suam; maiorem illi, quos feliciores putatis. Auerfione idem Nazianzenus vsus est, cum ad Casarium ita orationem conuertit: Habes à me, Casari, funebre munus, habes orationum mearum primitias, habes à me ornamentum omnium ornamentorum. Sic auerfione utatur Ecclesiasticus orator, excitans populum ad Christianas virtutes: Accepistis, fratres, à me, quæ sit voluntas Dei; accepistis quid sanctum Euangelium doceat: reliquum est, ut nè frustra vos sermoni meo interfuisse videamini, operibus ostendatis. Dubitationem adhibuit Basilus in temulentos: Quomodo in his rebus me geram? si & oratio inutilis est, & silentium difficultates multas & incommoda habet, diligentiam, & curam omitemus? at periculum habet negligentia; an in ebrios aliquid loquar? at mortuis auribus insonamus. Ita oratorio quodam modo adhiberi potest figura, quæ dicitur dubitatio, et valet ad docendum, atq; ad delectandum. Surdis canam fabulas, nècne, vehementer dubito, quod quidem mihi maximè molestum esset. & alio modo, eadem figura vtens, dicere poterit: Interdum dubito, nè nimis obscura videatur vobis oratio cum re, vos non percipere, quæ dico, ostendatis.

Correctionis, Præteritionis, & paulum immutati verbi, exempla.

Cap. XXXI.

CORRECTIONIS exemplū extat apud B. Basilium, in oratione prima de ieiunio. Quid facilius, inquit, & leuius ventri est, tenuitate victus noctem trahere

ducere, an ciborum copia oppressum iacere? vel potius nè iacere quidem, sed crebrò se versare cum gemens dirumpitur? nisi fortè dicas, gubernatores, oppressam onere nauem faciliùs seruare, quàm leuiorem atque expeditam. Hac dicendi forma ad reprehendendum vti poterit Ecclesiasticus orator: Multi ita se diligunt, aut potius se non diligunt, vt adulationibus delectentur, & monitores suos odio habeant. Præteritio illa dicitur, quæ est apud Nazianzenum in Apologetico. Ac tot tamq̃, graues sunt, tum in reliquis animorũ morbis, tum in doctrina etiam ipsa, peruersæ, peruersiq̃, spiritus notæ & impressiones, tantumq̃, ei negocium incumbit, cui hæc moderandarum, regendarumq̃, animarum cura commissa est. plura etiam, nè modum excedat oratio, præmittimus. Venustatem & pulchritudinem orationi affert, paulum immutatum verbum atq̃, deflexum, vt est apud eundem Gregorium Nazianzenum, qui in Iulianũ impium religionis Christianæ desertorem inuehens, eum verius ait Idolianum appellari. Si commodè cadat, hæc figura vti poterit orator, sed admodum rarò, nè acumen ostentare videatur; vt Verona non incommodè dicere poterit, Veronam dictam esse, vt esset verè vna in Christo, in sancta Ecclesia, & omnes amore inter se essent coniuncti. quæ figura vti poterit orator, dum ad sedandas discordias, & ad remittendas iniurias populum excitabit.

Gradationis, Digressionis, & descriptionis exempla. Cap. XXXII.

GRADATIO præclarissima est apud Apostolum: *Gloriamur in tribulationibus scientes q̃ tribulatio*

N 2

patien-

patientiam operatur, patientia probationem, probatio
 verò spem, spes autem non confundit. In temperato di-
 cendi genere, digressiones magnam copiam, & venusta-
 tem afferunt orationi, vt obseruauimus apud Nazianze-
 num in oratione, quam habuit de amandis pauperibus:
 cum dixisset, eos non præcipuo quodam miserationis affe-
 ctu permouere debere, qui sacro morbo labefactati, atq;
 infecti sunt, & ad carnes vsq; ad ossa, & medullas exesi,
 consumptique, atque ab hoc flagitioso & infido corpore
 proditi: ibi, corporis mentione facta, locum digrediendi
 nactus, Cui inquit, quomodo coniunctus sim, haud equidè
 scio; & quo pacto simul & imago Dei sim, & cum cæno
 voluter; quod, & cum incolūmi valetudine est, bello me
 infectatur, & cum bello premitur, excruciat, mœroreq;
 afficit; quod & vt conseruum amo, charumq; habeo, &
 vt inimicum, infestumq; detestor; quod & vt vinculum
 fugio, & vt eiusdem hereditatis particeps reuereor; si
 macerare & debilitare contendam, iam non habeo, quo
 socio & ministro, ad res præclarissimas obeūdas vtar;
 nimirum haud ignorans, cuius rei causa procreatus sum,
 quodq; mihi faciendum est, vt per actiones ad Deum af-
 scendamus; sin contrà, vt cum adiutore & ministro, mi-
 tius indulgentiusq; agere mediter, nulla iam ratio oc-
 currit, qua rebellatis impetum fugiam, & omninò à Deo
 excidam necesse est, corporis compedibus degrauatus, in
 terram detrahentibus; hostis est blandus, & facilis, insi-
 diosus amicus. proh Deum immortalem, quæ isthæc con-
 iunctio est? quæ inimicitiarum, dissidiq; ratio? quod ve-
 reor, amplector; quod amo, perhorresco: antequam bel-
 lum geri cœptum sit, in gratiam cum eo redeo: antequam
 sit

fit pax constituta, ab eo disideo. Qua praeclarissima dig-
 gressionem absoluta, ita ad propositum redit: Sed de his, qui
 volet, differat, nosq; etiam aliquando commodius disse-
 remus; nunc autem, & quae sequuntur. Dicemus etiam
 aliqua de digressionibus, ubi de propositione, quae est prae-
 cipua dispositionis pars, praecepta quadam trademus. De-
 scriptiones autem multae reperiuntur apud sanctos patres:
 nam Gregorius Nazianzenus in Caesarij funere, terra
 motum describit Niceae factum. In laudibus Athanasii,
 vitam moresque exprimit Gregorij cuiusdam Cappa-
 docis; ac paulo infra, monasteriorum Aegypti iniecta
 mentione, in exilio Athanasii, eorum discrimina, reli-
 gionem, sanctimoniam, utilitatem ad homines perma-
 nentem, cum descripsisset, tum ad propositum reuertens,
 Cum his, inquit, consuetudinem habens magnus ille vir.
 Idem in Apologetico, pastoritiam vitam iucunde & ve-
 nuste depingit. & Basilius in laudem quadraginta mar-
 tyrum; qui, frigore occubuerunt, is cruciatus quantus sit,
 declarat sumptis rationibus à philosophis. Descriptiones
 maxime pertinent ad genus demonstratiuum; valent et-
 iam interdum ad docendum, & ad commouendum. Ste-
 rilitatem, si opus erit, poterit Ecclesiasticus orator de-
 scribere, excitans ad eleemosynam, & ad poenitentiam.

Ideo tamen descriptione utatur, non ut sibi ea in
 re placere videatur, sed ut res potius an-
 te oculos ponat.

De figuris, quæ in vehementi dicendi genere
adhibendæ sunt, ac primùm quomodò ora-
tor monere & obsecrare debeat auditores.

Cap. XXXIII.

AFFERAMVS in medium etiam exempla for-
marum, quæ in vehementi atque incenso dicen-
di genere adhiberi possunt, vt clerici, cum in hoc genere
versabuntur, habeant quæ imitentur. Ac primum mo-
nendi exemplum est illud Apostoli: Fratres, nolite pueri
effici sensibus, sed malitia paruuli estote. & illud: Non vt
confundam vos, hac dico, sed vt filios charissimos moneo;
nam etsi decem millia pedagogorum habeatis, sed non
multos patres. Sanctus Leo Pontifex hac dicendi forma
vtitur in quodam sermone, his verbis: Agnosce, ô Chri-
stianè, dignitatem tuam, et diuina consors factus natura,
noli in veterem vilitatem degeneri conuersatione redi-
re: memento, cuius capitis et cuius corporis sis membrum:
remiscere, quòd eruis de potestate tenebrarū, trans-
latus es in Dei lumem & signum. Ità Ecclesiasticus ora-
tor, vbi euangelij partem aut epistola explicauerit, mo-
nebit auditores; se eorum peccata cōmemorasse, vt cum
illis communem calamitatem lugeret; vt illa commemo-
ratio, ille luctus interior, pœnitentiã salutarem pareret.
Obsecrantis personam sumpsit Apostolus, cum scribēs ad
Ephesios, dixit: Obsecro vos ego vinctus in Domino, vt di-
gnè ambuletis vocatione, in qua vocati estis. Ad cuius lo-
ci imitationem orator Ecclesiasticus, postquàm docuerit,
quid Christianis agendum sit, ità obsecrantis personam
induat: Obsecro vos, charissimi filij, quos Dominus noster
Iesus

Iesus Christus mea fidei credidit, quos vita chariores habeo, quibus iter verae beatitudinis ostendere in primis studeo; obsecro, inquam, vos, ut vobis ipsi attendatis, cogitetis qui sitis, sub cuius vexillo militetis.

Qua ratione execrantis & contemnentis personam induere possit orator.

Cap. XXXIIII.

EXECRATUR Cyprianus fidei desertores, cum ait: Pereant, qui perire voluerunt, extra Ecclesiam soli remaneant, qui ab Ecclesia recesserunt; soli cum Episcopis non sint, qui contra episcopos rebellaverunt, coniurationis suae poenas subeant. Qua forma dicendi raro videtur Ecclesiasticus orator; poterit tamen uti interdum, inuehens in publicos usurarios, aut adulteros; verbi causa, post longum sermonem, ita execrari: Eijciantur, qui occidunt homines usuris, qui contaminant sanctum matrimonium, qui opprimunt pupillum & viduam. Contemnit omnia Apostolus scribens ad Philippenses, praeter eminentem scientiam Iesu Christi, propter quem omnia, inquit, detrimentum feci, & arbitror stercora esse, ut **CHRISTVM** lucrifaciam. Ita etiam, orator ubi vitia acriter reprehenderit, excitans ad rerum humanarum contemptum, interdum dicat, se omnia contemnere, ut animas lucretur Christo, his verbis utens Me miserum, si vos omnes me laudaueritis, si peccata vestra dissimulauero, si mea indulgentia, deteriores euaseritis, laudationes vestras, omnia commoda, omnes honores nihil facio, ut vos Christo lucrifaciam.

N 4

Detesta-

Detestationis, Exprobratiōis, Imprecationis,
Increpat ionis, & Insultationis exempla.

Cap. XXXV.

DETESTATUR Dominus per Amos prophetam
superbos, illis verbis: Iuravit Dominus Deus in ani-
ma sua, dicit Dominus exercituum; detestor ego super-
biam Iacob, & domus eius odi, & tradam civitatem cum
habitatoribus suis. Eadem forma utetur Ecclesiasticus o-
rator, detestans peruersos Christianæ reipub. mores, præ-
sertim illorum vitiorū, quibus magis populus, cui præest,
est deditus. Exprobrat Apostolus: O insensati Galatæ, quis
vos fascinavit? & sic per increpationem: Hæcine popule
stulte, hæcine reddis Domino, qui te, tot, & tam magnis
afficit beneficijs? Horribilis imprecatio est apud Hiere-
miam, ubi ait: propterea da filios eorum, & deduc eos in
manus gladij, fiant vxores eorum absq; liberis & vidua,
& viri eorum interficiantur morte; iuuenes eorum con-
fodiantur gladio in pralio. Hæc figura, à zelo profisciscat-
ur oportet, alioqui auctoritatem oratori adimeret. S.
Gregorius Nazian. in oratione de moderatione seruan-
da, increpat eos, qui pastoris munus sibi vellent assumere,
illis verbis: Quid pastoris munus tibi, ouis, arrogas? quid,
pes, caput fieri contendis? quid exercitum ducere aggre-
deris, in militum ordinem ascriptus? & B. Basilius ita in-
uidos increpat: Quid dolore afficeris, qui nulla sis lacesti-
tus iniuria? quid oppugnas eum, cui res secūda sunt, cum
is nihil de tuis rebus, commodisq; detraxerit? Sic orator;
Quid miseri de patria exules nunquam cogitatis? sic vi-
uitis tanquam nunquam in aliam vitam migraturi? Dei
filij

filij adoptiui, fratres Christi, participes aeternae beatitudinis, vos ipsi non agnoscitis? cogitationes et curas vestras ponitis in rebus abiectis atq; terrenis? Extat illa in impios insultatio Esaiæ: Vbi nunc sunt sapientes tui, annuncient tibi, & indicēt, quid cogitauit Dominus exercituum super Aegyptū. Sic licebit insultare: Vbi sunt qui corrumpunt hoc oppidum? vbi reperiuntur inimicitiarum & calamitatum huius oppidi, aut ciuitatis ministri? iam sunt mortui, aut miserrimè viuunt; nolite peruersos illorum mores imitari, nè eiusdem calamitatis & miseriæ participes efficiamini. Quæ figura adhibēda est maximè, cum aliquid esse vitandum, Ecclesiasticus ostendet orator.

Qualiter gloriari, lamentari, & minari possit orator. Cap. XXXVI.

GLORIANDI exemplum est apud Nazianz. in secunda oratione aduersus Iulianum; qui, cum veterum prophetarum gloriationem pluribus verbis exposuisset: Sed quid, inquit, hæc colligo? ad præsentem rerum nostrarum statum, orationem conuertamus: non iam sacrosanctis edibus nostris oculos flagitiosos iniicient, non iam altaria, à purissimo & incruento sacrificio nomen habentia, scelesto sanguine foedabūt. Hac maximè figura, orationem suam illustrare poterit Ecclesiasticus orator illis diebus, quibus auditores sanctissimum Euchariſtiæ sacramentū sumere consueuerunt; sic poterit gloriari: Exeat nunc perennis animarum nostrarum hostis, exeat quidiſsimus perditionis nostræ sathanas, & cum Christo, cuius sanctissimum corpus hodiè sumpsimus, cui per fidem maximè iuncti sumus, congregiatur; vincemus, cha-

rissimi filij, quia imperator noster Christus semper regnat,
 semper vincit. Hac figura commodè adhiberi potest, cum
 sermo habetur in quibusdam societatibus, & licebit in-
 terdum vti illis verbis: Gloriamur in Domino, fratres; ab
 eo enim accepimus, vt non admiremur ea, quæ tanti fa-
 ciunt alij, & in vnum coacti portemus crucem nostram
 alacriter, sed portemus semper in Domino. Sæpe vtitur
 lamentationibus Ecclesiasticus orator, quæ valent pluri-
 mum ad ostendendam eius charitatem & pietatem in po-
 pulum: commodè autem hoc modo adhiberi potest hæc fi-
 gura: Me miserum, quid laboribus, vigilijs, prædicatio-
 nibus meis, quid meis precibus ad Deum, quid mea in hunc
 populū paterna pietate sum consecutus, cum me hortāte,
 me rogante, me obsecrāte, peruersa hæc saltandi consue-
 tudo, hæc perniciosa demonū ars, qua anima irretitur,
 non tollitur? Quæ dicendi ratio ad alia vitia, & ad alia
 peccata accommodabitur, & eo magis, quo grauiora e-
 runt. Minarum exempla plurima reperiuntur in libris
 prophetarum, vt illud Esaiæ: Veh qui consurgitis manè
 ad ebrietatem sectandam, & ad potandum vsque ad ve-
 speram, vt vino estuetis. Minantis personam commodè
 assumet orator, si minetur res, quæ imminet, aut qua-
 rum memoria molestissima sit populo; verbi causa: Nisi
 resipiscamus, nisi ad pœnitentiam cōuertamur, sumptu-
 rum pœnas Dominum de peccatis nostris, maximè timen-
 dum est, ita eius exigente iustitia, terræ motu, fluiuiorum
 inundatione, bello, fame, ac peste puniturum populū. V-
 tatur hæc figura in cœtu hominum, eo maximè tempore,
 quo Processiones fiunt, & in Iubileis, quæ à Christi Vi-
 cario populis concedi solent.

Qua

Qua ratione terrere, mirari, & optare possit orator.

Cap. XXXVII.

TERREBIT orator, si incommoda belli, penuria, pestis, et maximè diuina indignationis, effectus, ante oculos ponat. quæ figura maximè adhibenda est in oppidis, & præsertim ruri; verbi causa: Non colligetis messes, fratres, filij vestri immatura morte vobis præripiuntur, varijs calamitatibus opprimemini, quia Deum non agnoscitis, quia eum blasphematis, quia decimas fraudatis. Miratur interdum Ecclesiasticus orator, indè occasionem sumens, agèdi gratias Deo, verbi causa, cum Ecclesiam alicuius oppidi, admodum nobilem & magnificè constructam intuetur, cum aliquod præclarum & nobile institutū, imitatione dignum in oppidis reperit, cum dextera excelsi mutationem factam animaduertit. Quæ figura rarò adhibetur, & magna cum cautione, nè, dum miratur, tacitè laudare aut adulari videatur. Hac forma dicèdi vti possunt fortassè episcopi cōmodè, dum diocœsim suam visitant. Optationis exemplū est illud Esaia: Utinam attendisses mandata mea; facta fuisset sicut flumen pax tua, & iustitia tua sicut gurgites maris. Ecclesiasticus autem orator, cum aut ex munere suo, aut ad nobilissimū concionādi munus missus fuerit, optantis personam sæpè induet. cum enim paterna charitate completatur eos, apud quos dicit; quæ patres optant filijs suis, hoc est, quæ eorū vitæ, & eorum cōmodis sunt necessaria, ea pro animarū salute, & pro vitæ spiritualis incremēto, ipse debet optare: & idè proprio nomine appellans villam, aut oppidū, aut ciuitatē, in qua sermonem habebit,

vbi

ubi quæ agenda sunt Christiano, docuerit, explicans Evangelium aut Epistolam, poterit dicere: Vtinam sceres, vtinam intelligeres, vtinam nouissima præuideres, vtinam tibi attenderes, vtinam Dei voces audires, & vnā, aut harum duas, quas dicimus optationes, poterit pluribus verbis explicare.

De libera voce, & de exclamatione.

Cap. XXXVIII.

LIBERAM vocem protulit Gregorius Nazianz. in laudibus Cæsarij, cum dixit: Meum munus est oratio, quam etiam fortasse posteritas exceptura est, nunquam inter morientem, nec eum, qui ex hac vita migravit, prorsus abire sinentem, verum in auribus animisque hominum, quem ornandum suscepit, semper conseruantem; eiusque, qui desideratur, imaginem expressius, quam in tabula proponentem. liberam interdum vocem proferre poterit Ecclesiasticus orator, raro tamen admodum, verbi causa: Quid potui facere, fratres, & non feci? nunquam per multum tempus à vobis discessi, vobis sanctissima sacramenta ministraui, verbum Dei explicavi; pauperibus, quantum potui, opem tuli; paterno vos omnes amore dilexi; pro quibus rebus, quas gratias mihi habetis, fratres? nihil profuit mea diligentia, obfuit potius quibusdam, qui me monentem ferre non possunt, & veluti phrenetici, animarum suarum medicum auersantur. Sed adhibenda est maxima cautio, ne hac figura nimium delectari videatur Ecclesiasticus orator. Exclamatione usus est Nazian. in Apologetico, cum dixit: Ad peccatum huiusque medicos & de pulsores, frontem aperte perfricamus.

III.

mus, nudo capite, vt est in prouerbio, in flagitium omne prorumpentes; ô insignem stuporem, aut si quo alio nomine aptiore, huiusmodi affectus appellari potest; quosq; vt præclare de nobis meritos, amore prosequi decebat. eos vt hostes vlciscimur. Idem in laudibus Heronis: Tandem à vesano & impio magistratu correptus, ô nobilem calamitatem, ô sacra tua vulnera, virgis quidem, egregio tuo corpore laceraris, sed ita tamen, vt non tuo supplicio, sed alterius cuiusdam suppliij, interesse videreris. Exclamabit interdum Ecclesiasticus orator, O tempora, ô mores, ô prauas cõsuetudines, ô peruersa hominum ingenia, ô miserum seculum, ô calamitosam rempu. Christianam. Adhibebit tamen modum in exclamationibus, illasq; post reprehensiones vitiorum, præsertim publicorum, collocabit; verbi causa, si oppida, aut ciuitates cum episcopis suis contendat, si non pareant sanctæ matri Ecclesiæ, si aliquo publico peccato sint contaminata: Sed suo loco adhibeantur. nam importuna exclamationes, vt alio loco diximus, auctoritatem adimunt dicenti.

De Communicatione, Interrogatione, quæ premat, & de Ironia.

Cap. XXXIX.

COMMUNICATIONIS exemplum est in Actis Apostolorum, vbi legimus, Sitne magis hominibus obtemperandum, quàm Deo. ipsi iudicate. Gregorius Nazian. in oratione de moderatione seruanda in disputando: Vultis igitur, inquit, ipsi contentionis huiusce causam proferre, an mihi potiùs medici munere fungenti, eam exponendam, & emandandam relinquitis?

Elegan-

Eleganter etiam Ecclesiasticus orator vti poterit figura communicationis, hoc modo: Laudandi sunt filij, qui parentes deserunt? laudandi patres, qui prouocant filios suos ad iracundiam? laudanda vxores superbae, quae tyrannidem exercent in viros? laudandi viri, qui fugiunt vxores suas tanquam pestem? vos ipsi iudicate: hac flens dico, hac dicendi moderatione vtor, nè vos confundam. Hac figura interdum maximè commouentur auditores, ita vt eos pudeat peccatorum suorum, & ad pœnitentiã conuertantur. Interrogatio quæ premat & vrgeat, est apud Basiliũ in oratione de diuitibus: An non te tres omnino cubiti manent? nõne ad custodiam infelicis corporis, lapidis exigui pondus satis erit? quamobrẽm laboras? quamobrẽm leges & iura violas? Itã orator poterit commodè interrogare: Num Christiani dicuntur, qui iniurias remittere indignum putant? num qui viuunt, sunt primitiua ecclesiæ Christianis similes? num imitãmini vos atauorum, & proauorum vestrorum religionem, frugalitatem, & moderationem? si nobilitatis, si bonorum exterorum heredes fuistis, estote etiam religionis et liberalitatis Christiana. Quæ figura vt affert gratiam orationi, si interdum adhibeatur, itã si sæpè vsurpetur, fastidiũ parit. Oratio qua aliud profertur, aliud significatur, ironia à Græcis appellatur; quæ præclara est apud Nazianz. de Iuliano, initio prioris orationis: Atq; hæc sapiens, inquit, noster imperator, & legislator. Et in eadẽ oratione, eundem appellat virum omnium prudentissimũ, et optimum reipub. antistitem. Sic autem hanc adhibebit dicendi formam orator: Hi sunt fideles Christi, hic est populus Dei, hi auditores optimorum concionatorum. Quæ ironia, vt
facile

facile est animadvertere, valdè mouet. Hac de varijs dicendi formis, & ornamentis, satis dicta sint. Consequens est, vt reliqua, quæ ad decorum Ecclesiastica orationis pertinent, in medium afferamus.

Quòd decorum orationis in hoc est situm, vt oratio sit affecta, & morata.

Cap. XL.

DECORVM Ecclesiastica orationis in hoc est positum, vt oratio sit affecta, & morata. Affectum, dicimus quasi sanguinè orationis: mores, quasi animam. Erit autem affecta oratio, si Ecclesiasticus orator, inuehens in aliquod vitium, aut in aliquam prauam consuetudinem, neminem vnquam nominauerit, neq; etiam indicauerit; sed dilectione, & amore Dei, se commotum ea dicere ostenderit, suis quamque rem coloribus pinxerit: vt si zelo Dei commotus est, instantibus verbis vtatur, & vocibus, quibus vtuntur irati. eis autem maximè conueniunt ficta nomina, vt Dormitantium appellat beatus Hieronymus hæreticum Vigilantium. Morata autem illa censenda est oratio in Ecclesia Dei, quæ ad probationem vtitur argumentis & signis. Quare fit, vt maximam apud omnes vim habere videantur illorum patrum, qui Capucini dicuntur, hortationes ad paupertatem amandam, ad sobrietatem, ad contemptum mundi; cum oratione enim non discrepat vita. Quòd si quis corpore firmo, vultu præ se ferens hilaritatem, mollibus indutus vestimentis, eadem tractet argumenta, multo difficilius persuadebit. Quamobrèm ad moratam orationem, atque ad comparandam auctoritatem in dicendo,

quam

quam fiduciam loquendi, siue potestatem, siue spiritum, siue ostensionem spiritus licebit nominare, hæc necessaria videntur: vt orator Ecclesiasticus, vita sanctimonia ostendat, se à spiritu sancto edoctum, sanctis moribus ornatum, atque in primis ad illud munus dicendi vocatum & missum esse: quomodo enim cum fructu predicare possunt, nisi mittantur? Ionam, Moysen, Esaiam, Hieremiam, Samuelem, antequàm missi essent, ne verbum quidem ausos fuisse proferre legimus: Ioannem, antequàm mitteretur, latuisse; Christum Dominum fuisse à patre missum; sanctos Apostolos, antequàm audissent illa verba; Euntes, docete, silentium seruasse nemo ignorat. Quare ostendet se, aut munere suo, aut iussu episcopi, dicendi munus sumpsisse. Morata autem oratione vtentes, illa figura vtuntur sæpe per interrogationem; vt, Quis hoc ignorat, escam omnium malorum esse voluptatem? hereticos esse superbos? Deum paterno imperio regere hunc mundum? bonis nihil deesse? Habet hæc magnam vim, nè insipientes & stupidi esse videantur, qui audiunt. Verum ad affectam orationem pertinet, interdum grandi, interdum temperato, interdum summisso genere orationis vti; quod fecisse sanctos patres, iam ostendimus, in quorum obseruatione & imitatione non minus, quàm in præceptis rhetorum, decorum consistit.

Quòd in libris sanctorum Patrum, clerici versari debent, vt decora sit eorum oratio.

Cap. XL I.

ITA QVE clericis legendus est studiosè & diligenter. Adhibitis commentarijs doctorum hominum & bonis magi-

magistris B. Paulus, Ecclesiasticorum oratorum præstantissimus, qui raptus ad tertium cælum, cælestem loquendi formam didicit, quam in suis epistolis expressit: legendi sunt sancti doctores, cum Græci, tum Latini: legenda sanctorum hominū, Nazianzeni, Basilij, Chrysostomi, Nyseni, Augustini, Ambrosii, Hieronymi, Gregorij Pontifici. Max. Leonis, Bernardi scripta, & ex his pulchriores sententiæ excerpenda, & memoria mandanda. in illis enim omnes loci continentur, quibus ad aeternam salutem populus Christianus instrui possit. legantur orationes Nazianzeni, in primis illæ duæ, altera de amore erga pauperes, elegantissima oratio; altera, quam habuit de plaga grandinis, in qua, Dei providentiæ pulcherrimis, & valde accommodatis ad docendum populū argumentis, comprobavit. Beati Basilij illa: Attende tibi: & aliæ, contra Iræ, Avaritiã, Superbiam, Luxuriam, de gratijs Deo agendis, præ manibus habeantur. nam mirabilem copiam ad dicendum suggerūt. Homiliæ S. Chrysostomi ad Antiochenum populum, sæpè voluendæ sunt. afferunt enim copiam magnam: ac loci quidam ex commentarijs, præsertim in Euangelistas, & in epistolas beati Pauli, atque etiam in psalmos colligendi. B. Augustini scripta, clerici cautè admodum legant: ita enim acumine ingenij præstuit, & de rebus difficilibus tam subtiliter disputavit, ut non mediocri ingenio præditi viri, eius libros legentes, in errores aliquandò lapsi sint; sed eius libros pulcherrimos de doctrina Christiana, & egregios, quos habuit sermones, dum episcopus ad populum concionaretur, sæpè & diligenter legant. Ad imitationem sancti Ambrosii quidam docti homines clericos hortandos esse non existimant,

O

quamuis

quamuis libros de officijs maximè probent, & memoria commendandos censeant, quòd in illis sanctissimi hominis scriptis, perspicuitatem desiderent: mihi verò omnia S. Ambrosii scripta valdè probantur. B. Hieronymum, vt Nazianzeni discipulum, possumus agnoscere: ità copia sententiarum, verborum splendore, & varijs figuris eius illustrata est oratio. Verùm fortassè ad imitationem nullius, maiore cum fructu, quisquam se conferet, quàm ad B. Chrysostomi, & B. Gregorij pontificis maximi, quorù libri sententijs abundat, & sunt morata oratione conscripti. In sermonibus S. Leonis magna inest grauitas, & dicendi maiestas. In S. Bernardi libris inest admirabilis quadam suauitas, ità vt cum sancta animi voluptate semper legatur. Sed hi & multi alij sanctorum hominù libri, hac adhibita cautione legèdi sunt, vt quæ ex illis collecta fuerint, non proferantur; nisi questionibus aliquorum, qui in doctrina scholastica sint versati, ex quibus S. Thomam Aquinatem, sanctæ Ecclesiæ filium dilectum, & charissimum discipulum, deindè etiam doctorem egregium deligendum putauerim, examinata fuerint. Ex his autem quos nominavi, illum sibi quisque imitandum suscipiat, cuius scriptis magis delectatur. Imitatione & consuetudine insignium oratorum, nonnullos oratores euasisse legimus apud veteres. nostra etiam atate obseruauimus, multos imitatione eorum, qui in dicendo præstiterunt, ad laudem peruenisse. obseruauimus etiam quosdã imitatos esse vitia eorum, quos admirabantur, qui nec eorum copiam, nec vim dicendi, nec clamores, & secundas significationes circumstantis coronæ sunt assecuti. Animaduertant igitur clerici, quos imitandos deligant; in
vete-

veterum libris versentur. caueant, nè copia sermonum, qui scripti sunt, obruantur. cogitent, et scribant etiam sæpè, quæ dicturi sint: animaduertant nè semper recitent, nè verborum aucupes, aut potiùs serui efficiantur; locos commendent memoriæ; eos deindè tractent. Suauitatem Isocratis, subtilitatem Lysia, vim Demosthenis, sonitum Aeschinis, copiam Platonis admirata est Græcia, & omnes magni oratores habiti sunt. In Crasso præclara dicendi copia, in Casare lenitas admirabilis, in Hortensio eximius orationis ornatus, in Catone senatoria quædam maiestas, et omnes in suo genere principes oratores: quorum laudes Cicero sibi visus est adequasse, aut etiam superasse. Sed hac de re, hoc tempore non est ferendum iudicium. vim Nazianzeni, Nysseni subtilitatem, Chrysostomi copiam, Basilij grauitatem, imitandam sibi proponant clerici. è Latinis in Tertulliano, antiquissimo scriptore, magna vis; in sancto Cypriano lactea quædam dicendi vbertas; in beato Hieronymo mirabilis quidam sonitus; in sancto Augustino, magnum acumen in refellendis falsis opinionibus. & in veris sententijs comprobandis; in sancto Leone grauitas; in S. Gregorio Pont. Max. fructuosissima quædam sententiarum copia cum suauitate coniuncta; in S. Bernardo dulcis & deuota oratio ex eorum sermonibus cognoscitur. Latini Græcos sunt imitati, ingenium in primis vnusquisq; sequens suum: eandem ratione secuti sunt, qui omnibus seculis vixerunt: Fulgentij sermones, presso illo scribendi genere, quo Tertullianus est delectatus, esse scriptos: Innocentio placuisse illud S. Basilij temperatum dicendi genus, quidam non indoctè homines obseruauerunt. B. Laurentium Iustinianum, qui

primus urbis Venetæ fuit Patriarcha, imitatione S. Bernardi plurimum nonnulli arbitrantur fuisse delectatum. Clericis hoc tempore sacros libros, & sanctos Doctores legendos, imitandos, & sequendos proponimus. eos enim honore & imitatione censemus dignissimos, sed in primis optamus, ut eorum mores & vitæ sanctitatem sibi imitandam suscipiant; eorumq; exemplo non solum doctiores, sed multo etiam meliores quotidie fieri studeant. His autem ita expositis, dicamus, quas leges sibi præscribere debeat Ecclesiasticus orator, ut in suis orationibus decorum seruet.

Quæ leges præscribendæ sint, ut decorum seruetur. Cap. XLII.

HANC sibi primùm legem præscribat Ecclesiasticus orator, ut nihil vnquam falsum doceat: nec etiam, si speret indè animas ad poenitentiam se posse conuertere. non enim Deus eget nostris mēdacys: deindè, nè auditoribus aduletur, quo nihil potest esse turpius, nec in oratore Christiano miserabilius. Quare varietas titulorum, quibus quidam concionatores illabi in animos auditorum student, appellantes populum nomine patriæ, & patriam varijs epuheiis ornantes, vitanda est; non ita tamen etiã, ut non adhibenda sit. nam suo loco adhibita, ad cōmouendos animos nihil nõ valet: nobilissimam ciuitatem, inclytã, nobilissimos auditores, magnificos, generosos quidã nominant, & sapissimè vtuntur his nominibus: aptius, mea quidẽ sententia, appellarent fratres & sorores in Christo, animas benedictas à Deo, animas Christianas, populũ Dei. Quo loco monemus clericos, si interdum

lau-

laudant; laudent vt reprehendāt, vt excitent ad gratias agendas, & vt corrigant; quemadmodum fecit B. Paulus scribens ad Corinth. his verbis: Laudo vos, in hoc non laudo: ita nos dicere possumus; laudo vos hereticorū esse inimicos acerrimos, laudo fidei Christianae sinceritatem, quam conseruatis; sed nō laudo, quod operibus fidem non confirmetis; quod tanto studio iniurias vlciscamini. Nunquam de praedestinatione loquatur, quin aliqua de libero hominis arbitrio attingat: nunquam de peruersis quorūdam sacerdotum moribus, quin de sacerdotij auctoritate prius multa dixerit: nunquam matrimoniū ita laudet, vt virginitatem ei nō anteponat. Hanc etiā sibi praescribat legem, nē se ipse iactet, aut sua, quod nonnulli faciunt, qui res pulcherrimas, nō anteā auditas, se dicturos pollicentur; qui recitant se alijs in locis dixisse, & admirationem concitasse; & vt maximi viri habeantur, aliorum catholicorum opiniones confutāt. quarē nihil aliud assequūtur, quā quod inuidiam, odiumq; hominum incurrunt. Caueat, nē in sacerdotes, in ordinem episcoporum, in principes, multo minū in Pont. Max. Christi Vicarium dicere audeat; nam hoc est seditiosi ingenij, & hominis auram popularem aucupantis; quo morbo labrauerunt heretici, qui iurgijs conuicijs sacerdotes infectātes, incautas animas decipere studuerunt. sed hoc in primis diligenter caueat, nē sibi ipsi placeat, nē longitudine sermonis, superuacaneis verbis tempus conterat. nam alimenta, quae non abundant, auidius sumuntur.

Quid sit Homilia. Cap. XLIII.

LOCVS postulat, vt dicamus quid sit Homilia: ea autem est colloquiū. eo nomine appellati sunt sermo-

nes episcoporum ac sacerdotum ad populum; quia ut inter patrem & filium, ita inter sacerdotem & populum haberi debet sermo: et in illis sermonibus quaedam simplicitas, & familiaritas à charitate profecta, debet apparere. quæ familiaritas cognoscitur, cum sic videtur scripta homilia, ac si in magna quadam domo, pater familias ad familiam admonendam assurgeret; nec ij, à quibus habebantur, longa utebantur oratione, cum mos diuidendi sermones in duas aut tres partes, apud veteres, quod sciamus, non fuerit receptus.

Quòd in dicendo adhibendum sit iudicium.
Cap. XLIIII.

HAEC autem omnia, & multo plura, quæ dici possent, facile assequetur orator, si iudicium, quod condimentum orationis, & actionum omnium humanarum est, in dicendo adhibuerit; & illa verba S. Hierony. qui ecclesia fuit doctor grauissimus, in animo suo impresserit, atq; ad se pertinere maximè existimauerit. Doctor ille grauissimus, concionatorem quendam laudans, hac utitur laudatione minimè vulgari, sed egregia admodum: Nec ad instar, inquit, imperiti medici, vno collyrio omne vulnus curare, sed per singulas ecclesias, vulneribus medetur illatis. Quare iudicij regulas, quas vir sanctitate & doctrina eximia insignis tradit S. Antonius Archiepiscopus Florentinus, obseruet orator. Diligenter inquirat mores, et præcipua vitia illius ciuitatis, oppidi, aut loci, vbi sermones habiturus est. ut enim inter homines reperiuntur alij, qui magis sint procliues ad libidinem, alij qui ad auaritiam, quidam qui ad vindictam; ita etiam
qua-

quadam ciuitates ad vlciscendas iniurias magis, quàm ad luxum, quadam potiùs ad luxum, quàm ad homicidia patranda sunt procliuës; & idcirco non idem vbiquè collyrium semper est adhibendum. Non sunt recitanda conciones ex scripto, neq; eadem ad verbum, postero anno repetenda: diuersitas temporum, si studium & iudicium adhibeatur, noui aliquid subministrat. De oratione Ecclesiastica, deq; eius natura, & qua ratione orator Ecclesiasticus possit dicere; item qua ratione seipsum disponere debeat ad dicendum, iam exposuimus, vt potuimus; reliquum est, vt de ordine siue dispositione orationis, dicamus.

Quo ordine disponendus sit sermo, siue cōcio.
Cap. XLV.

ORDO est dispositio & conuenientia partium, pulchritudo rerum omnium, ac veluti anima, sine quo nihil pulchrum dici potest. Pulcherrimus dicitur mūdus, quia eius partes mirabili nexu coniunctæ; pulchrum animal homo, quoniã mirabiliter eius partes dispositæ sunt; pulchra etiam ea dicitur oratio, pulcher sermo, qui, veluti corpus, multis inter se aptè coherētibus partibus constat. quamobrèm amandus est, & quærendus in omni vita, atq; in omni actione, hic laudabilium omnium rerum pater memoria magister, ordo, Christiano præsertim oratori: qui nihil aliud sibi proponit, nisi ordinem charitatis in animis hominum imprimere. non multum enim prodesset is, qui in alijs omnibus ad orationem spectantibus, excellerent, si hac vna dispositionis virtute carerent. Illa distinctio, quam asserre soliti sunt quidam Rhetores,

O 4

partium

partium orationis, in proœmium, narrationem, probationem, confirmationem, confutationem, amplificationem, epilogum, non est admittenda. cùm narratio non semper sit necessaria, nisi in genere demonstratiuo: confirmatio, & confutatio probationi subiecta sit, ac in ea contineatur; & cùm is, qui comparatione vitur, aut amplificat, quodãmodò videatur probare: prætereà exordiũ & peroratio non sunt semper concionis partes necessaria, cùm admonitionis, & intelligentiæ causa adhibeantur, quod non semper necessariò faciendũ est, præsertim in re nota & facili. Duæ igitur constituendæ sunt ad minimum, orationis Ecclesiasticæ partes, ppositio, siue (vt alio verbo, idem exprimete, vt ar) propositũ, & probatio, hoc est, argumentum, siue cõprobatio. Quoniã tamen interdũ exorditur Ecclesiasticus orator, dicamus cuiusmodi vii possit exordis; itã tamen; vt statuamus, sæpè nõ esse necessariũ exordiri, cùm res, qua de agimus, sit nota, et aduersarius nullus sit; multo magis, quia ad audiendum paratos se esse auditores ostendũt. Nec semper epilogo est opus, cũ probatiõibus interdũ auditores satis sint ad id, quod est propositum, incensi atq; inflammati, & nulla sit necessaria repetitio: cùm credibile sit, in auditorum animis illas sententias esse impressas. De his tamen quatuor partibus agendum iudicamus; ac primũ de exordio.

Quid sit exordium, & quibus de causis sit institutum; item qualia debent esse exordia.

Cap. XLVI.

EXORDIUM siue proœmium in soluta oratione, eadem est, quod in poësi præfatio. cùm autẽ interdũ
apud

apud seculi oratores, vt apud Isocratem in laudibus Helena, proœmium non cohercat illis, quæ tractanda sunt; id Christiano maximè cauendum est, cui de ostentatione ingenij & doctrina corā Deo ratio erit reddenda. Exordia esse instituta, vt auditores dociles, attenti, et beneuoli reddatur, omnes scripserunt. consequetur Ecclesiasticus orator, vt dociles auditores fiant, si ordine se dicturum, & argutas quæstiones omissurum, interdum pollicebitur. Attentos facillè efficiet, si dixerit, se de salute animarum, sermonem habiturū; & non quod homines, quorum proprium est labi & decipi, docuerint, sed, quod ipse Deus, aut Dei serui, diuino spiritu afflati, literis consignarunt, explicaturum. Beneuolos reddet, si neque inanis gloriæ cupiditate, nec auaritiæ, sed zelo Dei, & studio salutis auditorum munus dicendi eum sumpsisse, auditores intelligent. Verecunda debent esse proœmia, grauias & breuias; interdum ex abrupto exordiendum est. Sumuntur, vt in vniuersum dicam, exordiorum argumēta à re ipsa, à tempore, à loco, ab opinione populi, ab inopinato, à similitudine, à sententia scripturæ, seu ab historia, à typo, siue à figura veteris testamenti, ab eius persona, qui dicit, item ab auditorum, quorum omniū exempla, è patrum & doctorum Ecclesiæ scriptis sumi possunt: nos præcipuas quasdam exordiorum formas proponemus.

De Verecundo Exordio.

Cap. XLVII.

VERECVNDVM Exordium, quod maximè clericos decet, & modestia Christiana, conditum est apud S. Gregorium Nazianze. in quadam oratione:

O s

fratres,

Fratres, inquit, orationem nostram accipite, quamuis minimam, & à dignitate procul remotam, sed tamen D. Deus iusto iudicio misericordiam expendere solet. Huiusmodi exordiū legimus etiā in oratione eiusdem, in plagam grandinis, quo vir ille admirabilis rogat patrem, qui aderat, ut ea doceat, quae ad consolandos homines pertinent. Simili exordio, praesente Episcopo, aut maioribus natu sacerdotibus, cum laude vti poterit Ecclesiasticus orator. Ut verecunda autem sint exordia, haec requiruntur, ut de seipso nunquam, aut raro, & si necessitas cogat, parcissimè se laudans, loquatur. Nam cum semper in proprio cuiusque ore laus sordescat, in ore Christiani oratoris, omnem adimit fidem. Item ut in principio orationis, humilitatem praeserferat. quamobrem dicet vocatum se à Deo, missum ad illud munus, non sponte tantam provinciam suscepisse. In vituperatione sui ipsius inest plerumque affectata quaedam humilitas, quae omnino est fugienda: Et quamuis S. Bernardus ita de seipso in exordio cuiusdam sermonis locutus sit. Ut autem à propheticis verbis incipiam; vobis mihi, non quidem sicut propheta, quia tacui, sed quia locutus sum: heu quot vana, quot falsa, quot turpia per hoc spurcissimum os vomuisse me recolo, in quo reuoluere diuina verba praesumo? vehementer timeo, ne iam iam audiam ad me dictum, Quare tu enarras iustitias meas, & assumis testamentum meum in vanum? Non tamen ego crebro huiusmodi exordijs utendum duxerim

De graui & breui exordio.

Cap. XLVIII.

GR A V E debet esse proœmiū, praeclara aliqua sententia illustratum, proprijs verbis, & minimè ociosis, ex-

sis exprimēs id, quod dicendum est, ita, vt nihil aliud stu-
 dere videatur orator, nisi vt populus intelligat, qua de re
 sermonem sit habiturus, quale est illud apud Tertullia-
 num, cū de habitu muliebri loqueretur, aut scriberet:
 Si tanta, inquit, in terris moraretur fides, quanta merces
 eius expectatur in caelis, nulla omnino vestrum sorores di-
 lectissimas, ex quo Deum viuū cognouisset, de sua, hoc est,
 de femina cōditione didicisset, latiore habitum, nè di-
 cam, gloriosorem appetisset. Breuia sint Ecclesiastici o-
 ratoris exordia, quia cū de auditorum salute agatur,
 satis parati sunt ad audiendum; et cū nihil sit dilucida
 breuitate iucundius, efficiet ea breuitate, vt ab omni va-
 nitatis suspiciōe alienus iudicetur. quale est illud apud S.
 Chrysostomum de tremendo iudicij die: Vnusquisque ve-
 strum, fratres charissimi, suam ingressus conscientiam, et
 peccata sua reputans diligenter, à semetipso pœnas exi-
 gat, nè aliquandò cum orbe terrarū condemnetur. Lon-
 gum tamen et pulcherrimum exordium legimus S. Gre-
 gorij Nazianzeni in priore oratione, quam scripsit in Iu-
 lianum apostatam, in quo maximè attentionem sibi com-
 parat: Audite hoc omnes gentes, auribus percipite om-
 nes, qui habitatis terram. quod, quia ea oratio scripta po-
 tius, quā habita iudicatur, laudabile est, præsertim cū
 eò spectet, vt auditores ad agendas Deo gratias hortetur,
 atq; impellat. Aptissimum est illud S. Cypriani exordium
 in sermone. quem habuit de mortalitate, quam Dominus
 ad purgandum & corrigendum populum, cui ille præe-
 rat, veluti instrumentū adhibuit. Beneuolos, attentos, &
 dociles facit auditores, eos modestè illis verbis laudans:
 Et si apud plurimos vestrum, fratres dilectissimi, mens soli-
 da est,

da est, & firma fides, & anima deuota, quæ ad præsentis mortalitatis copiã non mouetur, sed tanquàm petra fortis & stabilis, turbidos impetus mundi, & violentos seculi fluctus frangit potius ipsa, nec frangitur, nec probationibus conuincitur, sed probatur; tamen quia animaduerto in plebe quosdam, vel infirmitate animi, vel fidei paucitate, vel dulcedine secularis vitæ, vel sexûs mollitie, vel, quod maius est, veritatis errore, minus stare fortiter, nec pectoris sui diuinum atq; inuictum robur exercere; dissimulanda res non fuit, nec tacenda, quo minus, quantum mediocritas nostra potest, vigore pleno & sermone de Dominica lectione concepto, delicata mentis ignauia comprimatur; & qui homo Dei & Christi esse non cœpit, Deo & Christo dignus habeatur. Modesta illa laude beneuolentiam; distinctiõe auditorum, mortalitatem illam iniquo animo diuersis ex causis ferētium, docilitatem; cum dissimulandam non esse illam rem dicit, attentionem sibi conciliat.

De Exordio ex abrupto.

Cap. XLIX.

INTERDV M ex abrupto est exordiendum, vt fecit S. Ioãnes Chrysofostomus in sermone de decollatione S. Ioannis Baptiste, hoc modo: Heu me quid agã? vnde sermonis exordium sumã? quid dicam? nõ enim ego tantum in stupore mentis factus sum, sed, et omnes qui audierunt Euangelij vocem, & mirantur mecum vel Ioannis constantiam, vel Herodis leuitatem, vel impiarum mulierum feruidam dementiam: quid enim audiuiimus? Herodes, inquit, apprehensum Ioannem posuit in custodia; quamobrem? propter Herodiadem vxorem fratris sui.

De

De propositione, & quatenus oratori Ecclesiastico liceat digredi.

Cap. L.

POST exordium, vel loco exordij vtatur Ecclesiasticus orator propositione, in qua haec sunt necessaria: vt sit vna, aut ad vnum redigatur; vt sit catholica, vt sit popularis. Nam cum nihil perspicuitati doctrinae tam contrarium sit, quam rerum confusio, ita vt cum multa eodem tempore docere quis sibi proposuit, confundat potius auditorum animos, & ingenia obruat, quam doceat; prudenter sanctissimi & doctissimi illi patres, qui catechismum conscripserunt, parochos monent, vt, quoties vsu venerit, vt aliquem interpretentur Euangelij, vel quemuis alium diuinae scripturae locum, intelligant eius loci, quicumque is fuerit, sententiam referri posse aut ad aliquem articulum explicandum, aut ad aliquod sacramentum, aut ad praecipuum, aut ad petendum aliquid à Deo, ex praescripto D. N. Iesu Christi. siue igitur proponat Euangelium, siue B. Pauli epistolam, siue psalmum, redigat totam concionem ad vnum: Veluti, explicans Euangelium in solennitate omnium Sanctorum, proponat sibi docere, quae sit beatitudo hominis, & explicet primum quid nam sit beatitudo; deinde, quae sit huius nostrae peregrinationis beatitudo: tum singulas, quas ibi Dominus noster enumerat, poterit explicare. B. Chrysostomus singulas suas homilias, ad singulas propositiones saepe redigit, de vitando iuramento, de humilitate, quod ars quaestuosissima sit elemosyna, de fugiendo luxu, Deum laudandum fide formatum, est enim dignus omni laude: ita etiam Nazianzenus in plagam grandinis, de pace, in sanctum baptismum,

in

in pascha, de amore in pauperes. eadem ratione sequutus
 B. Basilius, homilias suas ad propositiones redegit: Atten-
 de tibi, in auaros, in luxuriosos, de gratijs Deo agendis.
 quam rationem Latini adhibuerunt, in primis S. Cypria-
 nus, scribens de bono patientia, de lapsis. S. Ambrosius de
 bono mortis. S. Bernardus de gradibus humilitatis, in
 sanctas solennitates. S. Zeno de pudicitia, laudibus, de au-
 ritia detestando flagitio, pulchros scripsit sermones. Qua-
 tenus autem oratori Ecclesiastico liceat digredi, non fa-
 cile est prescribere. videat quid proposuerit, meminerit
 illud, quod in primis eo die docere in animu sibi induxit.
 Ita digredietur, vt redeat semper, vnde deflexit oratio.
 quanquam S. Chrysostomus in homilijs de vitando iura-
 mēto, & alijs etiam in locis, interdum ita digressus est, vt
 illud quod antea proposuerat, in aliud tempus reiecerit:
 quod, Spiritu sancto ita dictante, sanctissimum virum
 fecisse, credendum est. Et quoniam quorundam morem
 non probamus, qui de instituendis pueris in doctrina Chri-
 stiana, aut de multis peruersis consuetudinibus remouen-
 dis, semel tantum, aut bis, aut ter in anno tractant, quasi
 eosdem auditores singulis diebus sint habituri, & vni-
 co sermone agris animis medicinam se afferre posse confi-
 dant; cum possit usu venire, vt qui illa admonitione ma-
 gis egebant, eo die abfuerint; aut presentibus vnus me-
 dicina sermonis perfectam nondum sanitatem attule-
 rit; precepta vtilia, vt sancti patres fecerunt, sepe ite-
 randa, & crebro eadem de re, pro vtilitate audientium,
 adhibenda sunt hortationes, & repræ-hensiones, et si lo-
 cus Euangelij aut Epistola, quam recitat Ecclesia, po-
 stulare non videtur. Itaque quamuis suo loco de ma-
 gnis

gnis peccatis, in qua plerunquè homines incidunt, & qua in capite de vitandis, virtute comprehensa sunt, sermonem habeat orator, eosdem tamen locos, digrediendi causa, sæpè tractabit. Hi autem erunt loci ad digrediendum valdè accommodati: digrediatur orator contra peruersum morem spectaculorum, contra choros sathanae, contra libidinum magistras, horum temporum insulas comœdias; compatione pulcherrima S. Chrysostomi veterum, qui à spectaculis redeunt, cum his qui è carceribus, siue è domo luctûs recedunt. commodè autem digredietur ijs diebus, quibus caro ita insultat, ut pleriq; homines insanire videantur: Belli tempore, de iustissima ira Dei, de falsa pacis incommodis: in caritate annonæ, quòd propter publica res aduersa eueniât, digredietur. in primis autem omni tempore, cum tot tamquæ magna peccata, à lingua proficiantur, digrediatur, membrum illud nobilissimum, quod diuinitûs homini est datum, ut Deum oraret, eiusq; maiestatem debitis laudibus efferreret, esse custodiendum; linguam esse, ut B. Iacobi verbis utamur, inquietum malum & venenû mortiferum: esse velut ignem, qui inter omnia elementa maximè destruit; lingua destructas esse domos, ciuitates, & regna. Contra blasphemos digrediens, dicet eos esse monstra hominum, portenta ciuitatum, ciues inferni, quos ostendet, canibus, iudeis, hæreticis esse peiores, quandoquidem canes dominis suis parcunt, iudei crucifixerunt quem non cognouerunt, hæretici ab Ecclesia dissentiunt, quia impudenter, prauas suas opiniones, communis matris Ecclesiæ decretis, meliores existimant: blasphemus, cali & terræ Domino non parcunt; CHRISTVM quem credunt esse

esse Deum, quos nouerunt esse sanctos, quantum in ipsis est lacerant; Atque ut maiorem terrorem inferat orator Ecclesiasticus, digrediens, recitabit, quam se uero iudicio Dominus blasphemos punire consueuerit, et commemorabit illa uerba Domini ad Moysen, quibus iussit, ut blasphemum lapidarentur: Educ blasphemum extra castra, et ponent omnes quia audierunt manus super caput eius, & lapidabit eum populus uniuersus. Et eo loco dicat, maximum scelus esse, ferre blasphemos, quantum in se est, è ciuitatibus, aut oppidis non expellere eam pestem: & per increpationem atque exclamationem dicet; tabernas, ubi aleis luditur, & nomen Dei blasphematur, esse templum sathanae, quandoquidem in his sathanas regnat; honorem & gloriam, quantum in ipsis est, infelices & perdita anima Deo adimunt. Poterit etiam saepe per digressionem commemorare; maximum esse peccatum periurium, in quod saepissime homines incidunt: periuros, esse perturbatores humanae societatis, iustitiae corruptores, iurgiorum & inimicitiarum ministros, sacerdotes sathanae. Necessè est etiam, calamitosi his temporibus, quibus ij, qui habentur boni uiri, à detractiois uitio non sunt liberi, reprehendere maxime detractores: detractorem esse serpenti similem, insidiosum animal, quia silentio mordet, tortuose incedit, & terram comedit: hos esse detractoris mores, neminem ut vituperet, quem, detractioem suam resciturum dubitet. quo fit, ut veneno detractiois, potèius adhuc venenum adulationis, & magis mortiferum, plerumque misceat, & eidem, cui absenti detraxit, praesenti aduletur: serpentinam linguam detractiois assuetam merito appellabit, quippe quae à laudatione interdum exordians,

diens, aut charitatis specie detrahatur imagini Dei, fratri suo, fratri Christi, ei fortasse, qui celestis hereditatis particeps est futurus: dicet detractores minimè audiendos, ut monuit sapiens in Prouer. illis verbis: Labia detrahentium sint procul à te, quod præceptum in Ecclesiastico est etiam traditum, illis verbis: Sepi aures tuas spinis. & noli audire hominem nequã: Dicet, detractoribus minimè credendum; nihil (vt verbis S. Hieronymi vtamur) tam inquietare animum, & mentem leuem, et mobilem facere, quàm totum quod dicitur, credere, & obtrectatorum verba, temerario mentis assensu, sequi; magnam quietem animi, magnamq; morum grauitatem esse, non temerè de quoquam aliquid sinistri audire: falsos amicos adulatores, lactantes incautas animas, easq; decipientes, homines ex stultis insanos facientes, maledictos fuisse à Deo, illis verbis: Vah qui dicitis bonum malum; & illa verba propheta poterit accommodare: Popule meus, qui te beatum dicunt, ipsi te seducunt: inculcet, lac esse cibum puerorum, non hominum; puerile esse, cantilena suarum laudum & adulationibus delectari, aut potius decipi. Verùm cum maledicorum plena sint omnia, ita vt nec subditi principibus, nec discipuli magistris, nec sacerdotes episcopis, nec filij parentibus, parentes etiam, quod valdè miserabile est, filijs desinant maledicere; digrediatur sæpè, etiam si locus postulare id minimè videbitur: ponderet illa verba Apostoli: Maledici regnum Dei non possidebunt: addat, crudelis ac impij hominis esse, malè agentibus maledicere, cum potius eorum miseria commoueri, & pro ipsis orare oporteret: nec diabolo esse maledicendum, quia est creatura Dei, quia natura est

P

bonus,

bonus, & voluntate malus, multo minùs fratribus, coheredibus eiusdem celestis hereditatis; multo absurdius & horribilius, filijs, quibus incredibiliter nocent paremum maledictiones. Moveat digrediens, abstinendum à conuicio, quia immoderati ac impij animi est inditiù, quia varias calamitates parit, quia qui pergit dicere, quæ vult, vt Sapiens dicebat, audit quæ non vult. Et quia author mendacijs sathanas, vt contra authorem veritatis, & lucis Christum, eiusq; imitatores, acrius pugnet, mendacium in animis populorum seminat; mendaces esse filios diaboli declarabit, desertores milites Christi, infames homines, & humanæ societatis perturbatores; grauißimum mendaciũ illud esse, quo errores in religione disseminantur: grauia etiam illa, quibus iustitia contaminatur, et alicui damnum infertur. Ab alijs etiam generibus mendacijs docebit esse abstinendum, quia mentiri non licet sine peccato; & qui mentiri assuescit propriæ existimationis est inimicus. Contra periuros sæpè Ecclesiasticus orator, digrediens, poterit dicere, cum falsis testibus multa iudicia corrumpantur, impium & scelestum esse, adhibere falsitatis testem, authorem omnis veritatis Deum: & dicet, periuros grauius peccare, illis, qui crucifixerunt Christum, quòd Christum obnoxium culpæ ea ratione videantur existimare, & peierando, peius de Deo videantur sentire, quàm author mendacijs sathanas. Acribus verbis sæpè reprahendet seminatores discordiarum, peccatum esse grauißimum, valdè offendere concordia & pacis authorem Deum: quod idem expressit Dominus per Salomonem, illis verbis: Sex sunt, quæ odit Dominus, & septimum detestatur anima eius: oculos sublimes, linguam men-

men-

mendacē, manus effundentes innoxium sanguinem, cor
 machinās cogitationes pessimas, pedes veloces ad curren-
 dum in malum, proferentem mendacia, testem fallacem,
 & eū, qui seminat inter fratres discordias. Studebit se-
 dare omnes contentiones & lites, imitatores demonum
 esse litigatores: sæpè etiam digrediendo dicet, ingenui
 animi esse, contentiones fugere, contendere esse ignomi-
 niosum; seruum domini non oportere litigare, sed man-
 fuetum esse, multas misérias è litibus profectas; multas
 familias paruis ab initio litigijs corruisse. Digrediēdum
 acriter est sæpè contra iactantes seipsos & sua, huiusmo-
 di homines, stultè nimium, seipsos & opera sua; idola si-
 bi constituere, & de seipsis & intare; gallinae similes esse,
 qua vbi ouum emisit, clamat, donèc significet factum o-
 uum, quod ei statim adimitur; ita eu qui se iactant, à sa-
 thana, bona qua fecerint, subripi. In huiusmodi digres-
 sionibus versans Ecclesiasticus orator, populorum vili-
 tati consulens, pluribus verbis sæpè poterit tractare ma-
 gis communes locos, Christiana religioni valdè accom-
 modatos; vitam Christianorum non initio, sed sine iudi-
 cari: Iudam vnum è duodecim Apostolis, recta vite ra-
 tionem cœpisse: tragicè & miserrimè vltimū vite actum,
 laqueo & desperatione, conclusisse. Diuersa ratione S.
 Paulū Ecclesia inimicū aliquot annos vixisse, deindè vas
 electionis euasisse, viuentem calos penetrâsse, & martyrij
 gloria moriētem coronatū fuisse. Christiano neminè no-
 cere posse, si ipse nolit: Christianos solos diuites, solos sa-
 pientes, solos reges, solos aeterna beatitudinis heredes cō-
 stitutos: hanc esse verā philosophiā dicet, hanc perfectam
 sapientiā, fugere omnia, vel minima etiam, peccata, pro-

desse omnibus; hanc vitam esse exilium; solam, vt S. Hieronymus scripsit, esse apud Deum libertatem, non seruire peccatis: summam apud eundem Deum esse nobilitatem, clarum esse virtutibus: exilium huius vitæ, a quo animo esse ferendum, donèc nos euocauerit Dominus; calamitates exulum considerandas; de caelesti patria cogitandum; eleemosynas præmittendas multorum generum; largiendum pauperibus, quantum facultas fert; remittendas iniurias; docendos & consolandos, qui doctrina & consolatione egent, subueniendum, vt vno verbo dicam, aliorum calamitatibus. Ad quas, et multas alias digressiones faciendas, magnam oratori Ecclesiastico copiam supeditabunt libri de virtutibus & vitijs, quos sancti theologi nobis reliquerunt, sed imprimis præclarus ille, quem hac de re scripsit Gulielmus Peraldus episcopus Lugdunensis. Monemus nos clericos, vt de his quæ diximus, & de alijs, nunquam nisi pijs precibus, consulto sancto Spiritu, ita digrediantur, vt vnde digressi sint, nõ reuertantur.

De catholica, & populari propositione.

Cap. LI.

CATHOLICA propositio est sanctæ matris ecclesiæ, quæ est magistra & interpretis omnis veritatis; enunciatio; eaque vetustate & consensu patrum dignoscitur. quoniam verò non omnis catholica propositio, ad intelligentiam populi potest accommodari, vt quæ de angelis subtiliter & verè disputantur, aut de reuelationibus, quæ in Apocalypsi traditæ sunt; necesse est vt sit etiam popularis: popularem autem intelligo, non quæ facile auditoribus probetur, sed quæ populorum infirmitati

aut

aut moribus sit accommodata; quod præclarè etiã, vt docet S. Gregorius pontifex, in Euangelio mystica descriptione ostenditur, cum dicitur: Ascendit Iesus in nauiculã Petri, & rogauit, vt reduceret pusillum; & itã sedens, prædicabat turbis; nõ enim in terra, aut ab ea longè distans, prædicabat; vt ea ratione doceret, neq; terrena, neq; cælestia, sed ea tantum, quæ ad populorũ salutem pertinent, & ad eorum captũ accommodata sunt, in medium esse afferenda. Quamobrẽ huiusmodi propositiones tractandæ sunt, quibus religio conseruetur, crescat fides, spes excitetur, charitas nutriatur, leges custodiãtur, domus, ciuitates, regna pace fruantur, vt sunt illæ: Nemini iniurias inferendas; melius affici, quã afficere, iniuria; nihil Christiano esse felicius, si se ipse nõrit, & conuenienter nomini Christiano viuat; Deum paterno imperio administrare hunc mundum, et huiusmodi. sed maximè caueat, ne vnquam ea proponat, quæ seditionem possint mouere, diuitum auaritiã reprehendens, pauperes reprehendat etiã, qui diuitibus solent inuidere, & occasione nobilium virtutum comparãdarum nõ agnoscunt. Est enim paupertas sobrietatis mater, nutrix temperãtiæ, & omnium virtutum custos, si ea rectè vti nouerint homines. Proponit S. mater Ecclesia euangelia, proponit epistolas; sibi quisque eorum alterũ, aut aliquem psalmũ, aut partem catechismi potest sumere interpretãdam. Laudamus nos eos, qui S. matris ecclesiæ præscriptum sequentes, Euangelia sibi explicanda proponunt, & cum eis epistola interpretationem coniungũt. Verũ vt in hac etiã interpretationis parte, clericorũ studijs consulamus; de arte siue ratione, explicãdi sacras literas, hoc loco breuiter agendũ videtur.

De ratione explicandarū sacrarum literarum;
quatenus oratori Ecclesiastico sit necesse.

Cap. LII.

PORRO cum finitimus admodum sit Ecclesiastico
oratori sacrarum literarum interpret, & sapè in-
terpretis munere in ecclesia fungi sit necesse; de arte in-
terpretandi euangelia & vniuersam sacram scripturam,
iam dicendū videtur. Hac de re, quæ sanè in ecclesia Dei
est maximi momenti, præcepta tradiderunt sancti Hie-
ronymus, & Augustinus: proximis annis, copiosè scripsit
vir admodū doctus, qui de formãdis concionibus librum
vtilem conscripsit; nuper verò author bibliothecæ sanctæ,
vir eruditus F. Sixtus Senësis, ordinis Prædicatorū idem
argumentum tractauit; nos breuiter ac perspicuè collige-
mus, quæ clericis vtilia fore, iudicamus. hoc in primis ex-
plicationi sacrarum literarum necessarium est, vt varios
sensus, varia expositionum genera interpret teneat; dein-
dè ex illis interdum vnū, interdum plura adhibeat. sunt
autem quatuor sensus, siue expositiones, quas describimus,
vt facilius intelligantur, & in clericorum animis impri-
mantur: Historicus sensus siue literalis; tropologicus siue
moralis, allegoricus, & anagogicus. Sic definimus sen-
sum historicum, rei gesta narrationem, ac verborum se-
riem, communi & vsitata voce, siue propria, siue meta-
phorica, rem ipsam representantem: Propria voce expli-
cantur animalia, leo, homo: metaphorica, agni & leonis
nomine, Christus significatur. Tropologicã definimus siue
moralem expositionem, quæ ad vitæ emendationem my-
sticos sensus accommodat: allegoricã, quæ rerum gestarum
narrat-

narrationem, vmbra futurarum prætulisse demōstrat: anagogicam, qua, ad sacratiora caelestium figurarū præcepta, animus euehitur. Vno elemento aquæ, quatuor, quos enumerauimus, sensus, expressos, declarauimus. Historico sensu, aqua elemētum vnum è quatuor significat, quo sensu interpretanda sunt illa verba; Congregentur aqua in vnū locum: sensu morali, aqua tribulationes indicantur, vt expressit vir diuino numine afflatus, cū in psalmo dixit: Transiuimus per ignem & aquam, et eduxisti nos in refrigerium. Allegoricè, sanctissimū baptismi sacramētum, aquæ vocabulo significatur, quod admirabilis ille propheta ostendit, illis verbis, quæ, veluti à Deo prolata essent, protulit: Effundam super vos aquam mundam, & mundabimini ab omnibus inquinamētis vestris. Anagogicè, aqua æternam beatitudinē exprimit, vt fecit Hieremias propheta: Me dereliquerunt fontem aquæ viuæ, & foderūt cisternas dissipatas. Et quia omnium magister & Dominus Iesus Christus, tria priora expositionū genera adhibuit, eius exemplis contenti, alia perquirere superuacaneum putamus. Quarta expositionis, nimirum anagogicæ, à S. Paulo Apost. exemplum petemus. Exposuit D. N. legem Moysi, de dando repudio, historico sensu, cū dixit Iudæis: Moyses propter duritiam cordis vestri, permisit vobis, dimittere vxores vestras; à principio autē nō fuit sic: dico autem vobis, quicumq; dimiserit vxorem, nisi fornicationis causa, & alteram duxerit, mœchatur; & qui dimissam duxerit, mœchatur. Tropologicum sensum adhibuit idem Saluator, cū historiam Niniuitarum, & aduentum Regina Austræ ad Salomonem, narrans, ea ratione, perditissimos Iudæorū mores redarguit,

atq; eorum incredulitatem: Viri Niniuita surgent in iudicio cum generatione hac, & condemnabunt eam, quia in predicatione Iona egérunt poenitentiam, & ecce plusquam Iona hic. Regina Austri surget in iudicio cum generatione hac, & condemnabit eam, quia venit à finibus terra audire sapientiã Salomonis, & ecce plusquam Salomon hic. Allegorica expositiois exemplum dedit, cum Iudæos alloquens de Ioanne Baptista, dixit: Helias quidẽ vêturus est, et restituet omnia; dico aut vobis, quia Helias iam venit; & non cognouerunt eum, sed fecerunt in eum quacunq; voluerunt, significãs his verbis, Heliam in veteri testamẽto fuisse typum, & umbram vitæ Ioannis, qui ab exordio noui testamẽti venit in spiritu & virtute Helie. Anagogica expositioẽ usum B. Paulum in epistola ad Hebræos possumus obseruare, cum terram illam Palæstinarum, patribus repromissam, accommodat ad promissionem diuinæ gloriæ, terram illam tantoperè à patriarchis desideratam, & tot peregrinationibus quæsitam, non esse præsentem, visibilem, terrenam illam regionem Chanaanorum, sed futuram, inuisibilem atq; caelestem patriam, meliora habentem fundamenta, cuius Deus est artifex, & ciuitatem Dei viuentis, Hierusalem caelestem, multis angelorum millibus ornatam.

Qua oratione, sacrarum literarum sensus sint adhibendi.

Cap. LIII.

CAVEANT clerici, nè literæ perpetuò asideant, & solis syllabis ac dictionibus incumbant. Nam qui hoc faciunt, frigidi sine spiritu, exangues, aut potiùs ex-
animes

animas interpretes sacrarum literarum se ostendunt; sed multo magis caueant, quod adolescētes, ingenij quodam impetu, facere consueverunt, nē sententias salutes & præclara documenta, quæ in litera continentur, omittentes, allegorias ipsi potius in medium proferant, & cogitationes suas interdum venditent. quod quidem facillimum putauerunt sancti Hieronymus & Augustinus. ita enim Hieronymus in præfatione in Abdiam; Cū essem paruulus, inquit, vt paruulus loquebar, vt paruulus sapiebam, vt paruulus cogitabā; postquam factus sum vir, quæ paruuli erant, deposui; cumq; laudari, quæ ipse scripserat per allegoriam in ipsum prophetā, audiret, scripsit hæc verba: Ille predicabat, ego erubescēbam. Et S. Augustinus fatetur se, cū prius per allegoriam facili labore scripsisset in Genesim, paulo post in eodem libro, literalem expositionem tentasse. Historicum igitur expositionis genus admodum necessarium in primis Ecclesiasticus orator aggrediatur, quia si negligatur, periculum est, nē incidat in varios errores; & quemadmodum B. scribit Augustinus, quis nisi impudentissimè nitatur aliquid in Allegoria positum interpretari, nisi habeat manifestissima testimonia; quorum lumine manifestentur obscura? Quamobrēm historica expositio veluti basis omnium interpretationum, substernenda est; purè, apertè, et appositè, exponenda sunt proposita scripturæ, siue euangelia, siue B. Pauli epistola, & dilucida breuitate sunt exponenda: et cauendum est clericis, nē ignorance historici sensus literam detorqueant durius: ac ea relicta, ad remotas aliquas allegorias cōfugiant; sed, vt Chrysostomus fecit, allegoricis & anagogicis inuolucris ita abstineant, vt

paucis admodum in locis, cum necessitas flagitat, eis utantur; breuiter, si fieri potest, res maximas soluant, ut fecit S. Chrysostomus, cum locum illum admodum difficilem explicaret: Non est volentis, neque currentis, sed Dei misericordis: vir admirabilis, vnicuique verbo tantum, maximam & difficilem questionem soluit, & sic est interpretatus: non est volentis, neque currentis tantum, sed Dei misericordis, idque fecit, ut infirmitatem humanam patefaceret, et Dei misericordiam, ut par est, declararet. Sin autem accidat, ut in aliquam questionem minimè dissimuladam Ecclesiasticus orator incidat, non prius est aggredienda, quam ostenderit, se studiosè illam disputandi occasionem non inuenisse, nec inuētā sumpsisse, sed coactum perfidia hereticorum, aut alia aliqua de causa, illam tractare. Ea verò, quæ historico sensu orator Ecclesiasticus declarauerit, interdum ad mores reformandos accommodabit. Verbi causa in historia Loth dicere poterit, quàm detestanda sit ebrietas, cum in omnibus ætatibus, tum maximè in senectute, & quoddam vix vnquam illud vitium reperiat, quin multa alia habeat sibi coniuncta. Item ex historia Petri, qui fleuit amarè, perspicitur potest, quàm grata sint ac salutare poenitentium lachrymæ, quas S. Bernardus delicias angelorum nominauit, & alius sanctus vir dixit esse balneum, quo, animæ sordibus peccatorum abluuntur, & sponsa Christi euadunt. In allegorijs explicandis, hoc est obseruandum, necessitatis & vilitatis causa fuisse inuentas. Necessitas tribus de causis oritur: cum nisi ad allegoriam confugiamus, verba falsitatem videntur præferre: cum in sensu Grammatico si verba sumantur, pariunt absurditatem: tertio, cum sensus Grammaticus pugna-

pugna-

pugnare cum Christiana doctrina videtur. Quamobrè
quidquid in veteri & nouo testamento eiusmodi occur-
rerit, allegoricè scriptum iudicabit. In expositione alle-
gorica, diligētiam adhibebit; etiam si verba, quæ scripta
sunt, nullam aut minimam, in historico sensu sumpta, v-
tilitatem videantur afferre. quomodò enim ea, quæ in ve-
teri testamento scripta sunt de circuncisione, de sacrifi-
candis pecudibus, de comedendo agno, in hac luce euan-
gelica, in qua, Dei benignitate viuimus, Ecclesiasticus o-
rator interpretabitur, nisi ad allegorias, illis adhibitis re-
gulis, quas paulò antè dixi, confugiat? Abrahamā duas vxo-
res, & duos filios habuisse, quo cum fructu poterit au-
dientibus exponere, nisi ad Christum habentem duo te-
stamenta & duos populos, vt S. Apostolus interpretatus
est, allegoricè ea referat? Hortamur clericos, nè, quouis
loco allegorias in medium proferre audeant: id enim est
temerarium, nec solum temerarium, verùm etiam ad-
modum inutile, & interdum etiam perniciosum. quam
occasionem religionis nostræ accusanda & deridenda,
Porphyrius, Christiani nominis acerrimus hostis, sumpsit.
Quarè ità texenda est allegoria, vt sententiam expri-
mat, alio in loco proprijs verbis, idemquæ significanti-
bus, expressam. Ac cum ad populum sermo habetur, al-
legoria ad locos communes, de Dei prouidentia, de
amandis virtutibus, de fugiendis vitijs, & ad huiusmodi
populares propositiones, sunt accommodanda; breuiter
tamen, & acutè, atque ad excitandos animos segnes, &
radio affectos, in sermone graui & longo, sunt adhiben-
da. Sed hæreant hac semper in animo, vt vel propter ne-
cessitatem, vel propter utilitatē, et ad vitæ institutionem,
& ad

& ad mores corrigendos, adhibeantur, non ad dogmata confirmanda, nisi postquam illa dogmata, antea fuerint comprobata.

De typo siue figura veteris testamenti.

Cap. LIIII.

VALDE similis est allegoriae typus, ita ut quidam alterum ab altero vix separare potuerint; est tamen aliqua differentia. Nam typus siue figura est, cum aliquid ex veteri testamento assumitur, quod significauerit, aut adumbrauerit aliquid gestum aut gerendum in Ecclesia: & ferè omnes typi siue figurae adumbrant aut Christum venturum, eiusque passionem, resurrectionem, & reliqua mysteria; aut Ecclesiam, variosque eius status & mutationes, aut Euangelium, eius progressionem & incrementa. Allegoria diuersum quiddam est, ut diximus, siue enim ex veteri, siue ex nouo testamento sumatur, exprimit aliud diuersum ab eo, quod vocibus significatur, quod ad institutionem maxime pertinet. Animaduertat Ecclesiasticus orator ex eodem loco, diuersa ratione, posse sumi typum & allegoriam: verbi causa, pugna illa Dauidis cum Golia, est typus victoriae Christi, quam retulit de sathana; sin autem referatur ad nos, dici potest allegoria; ut, quemadmodum Dauid pugnavit cum gigante, ita pugnemus nos cum inimicis domesticis, sathana, mundo, carne, à quibus acriter oppugnamur. Typi pulcherrimi sunt multi: typus Ioseph, qui fuit venditus à fratribus, qui fuit figura Christi. typus Iona, qui tribus diebus fuit in ventre ceti, qui exprimit mortem et resurrectionem Christi. Item typus serpentis aenei & Sampsonis, in quorum tractatione Ecclesiasticus

sticus orator versabitur. Ipse memini, egregiū quendam concionatorē, cū Iosephi historiam narraret, & ostendere niteretur, illum fuisse typum Christi, lachrymas audientium excussisse. Poterunt clerici colligere, & commendare memoria illustriores typos, eosq; in suis sermonibus inserere: hortarer tamen, vt omnes eodem die non commemorarēt: eam enim commemorationem, satietatem peperisse, viri iudicio prastantes obseruauerunt. In solennitatibus fortasē aptissimè possunt accommodari. Sunt qui conciones suas exordiuntur ab aliquo typo, quem, vt monuimus, alio nomine possumus appellare figuram veteris testamenti; quam consuetudinem quis ausit vituperare? Varietati consulendum ducimus, vt libentiùs auditores accedant: & cauendum, nè in explicatione figurarum, tantum temporis consumatur, vt ad instituendam vitam, & ad corrigendos mores, debita cohortationes adhiberi non possint.

De tribus alijs parūm vsitatis expositionum generibus, elementario, physico, atq; prophético. Cap. LV.

SVNT alia expositionum genera parūm vsitata, elementarium, physicum, atq; propheticum. Cauendum Ecclesiastico oratori esse existimo, nè in cœtu hominum, longas disputationes de numeris, & elementorum significationibus instituat. res enim plena est obscuritatis, infructuosa, & à communi vsu loquendi abhorrens. res etiam diuinas ac salutare ad ordinem calorū, atque ad corpora naturalia, siue ad metalla referre, est hominis abutentis ingenio & philosophia cognitione, & salutem
anima-

animarum minimè cogitantis. Prophetam verò profiteri, & munus, quod Dei proprium est, predicendi ea, quæ futura sunt, assumere, inutile, temerariū, atq; etiam periculosum est oratori Ecclesiastico. Quid de Hierony. Sa-
uonarola, qui in hoc exponēdi genere auorum nostrorum memoria, versatus est, p̄j & docti viri senserint, non est neceſsè scribere: hac in re, virum illum alioquì doctum, minimè esse imitatione dignum ausim affirmare.

De varijs historici sensūs partibus.

Cap. LVI.

DEFINIVIMVS quatuor sensus sacrarum li-
terarum, de varijs literalis expositionis partibus dicamus. Ratio, quæ historicam intelligētiā docet, multas partes complectitur; quarum prima viam aperit ad inuestigandos tropos, phrasēs, proprietates, locutiones, figuras, & huiusmodi, quibus diuina litera maximè abundant, quæ in re cupimus clericos ab adolescentia diligentiam ponere. alia docet particulares descriptiones ac tabulas prouinciarū, regnorum, marium, montium, fluminum, sylvarum, urbium, oppidorum, aliorumq; locorum, de quibus in sacris literis fit mētio. quæ in re caueat Ecclesiasticus orator, nè nimius sit, & plerunq; sine vllō fructu ostendet memoriam. Non ignobilis etiam pars historica expositionis est ea, quæ ad tollenda quadam obscura, orta ex varia dierum, mēsum, annorum ratione, explicat omnes series, successiones, et dinumerationes temporum, seculorum, annorum, olympiadum, hebdomadarum, etatum, & generationum, quæ in diuina scriptura continentur: in quo, modus est adhibendus, nè res indu-
bitas

bitas in dubium reuocare videantur: continet etiam cognitionem historiarum, proprietatem, ac virium precipuarum, omnium rerum naturalium, hoc est, calorum, elementorum, animalium, ac plantarum, quæ passim in sacris literis describuntur, quæ omnia scitu sunt pulcherrima, & iucunditatem audientibus pariunt, si iudicium adhibeatur. Tradit etiam quasdam regulas, quæ viam aperiant ad intelligendas considerationes quasdam Geometricas, Astronomicas, Arithmeticas, & Musicas; à qua interpretandi ratione, monemus clericos, vt abstineant, nè obscuritate animos audientiũ sibi alienent. Altera inuentionis pars ostendit spirituales ac sublimiores diuinæ scripturæ sensus, allegoricum, anagogicũ, & tropologicum, adhibitis ad hoc nonnullis regulis, de quibus superius satis dictum est. Vt summam dicam, hoc tantum à clericis mandetur memoria, et obseruetur, vt primũ iaciatur doctrinæ fundamētum, vt quid sibi velint verba sacræ scripturæ, explicetur: deinde ad mores animi auditorum excitentur: quod B. Paulum in omnibus suis epistolis, et sanctos patres, B. in primis Chrysostomum, & S. Leonem pontificem fecisse, licet obseruare. Alia genera, nisi necessitatis aut magnæ utilitatis causa, non adhibeantur.

De diuisione, quæ veluti instrumentum propositioni seruit.

Cap. LVII.

PROPOSITIONI seruit diuisio, cuius sunt diuersæ species; distinctio vocis, diuisio generis eiusdem per oppositas differentias; vt, cū dicimus, Christianorum quosdam esse catholicos, quosdam nõ catholicos. alia est diuisio

diuisio, quæ magis propriè dici potest enumeratio. vt est
 illa apud Salomonem in principio Ecclesiastæ. His vitur
 orator ad disponendam orationem, sed cauendum est, nè
 ita instrumento diuidendi delectetur orator, vt confusio-
 nē pariat potius, quàm vt memoria consulat. concionem
 suam in partes, nõ in frustra, diuidat; non imitetur malos
 coquos, qui discerpunt potius, quàm diuidunt, carnes: tria,
 aut quatuor ad summum, capita proponat. Euangelium
 quod propositum est, aut B. Pauli epistolam, aut introi-
 tus, aut quidquid ei sug gesserit Spiritus sanctus, diuidat
 in tres partes: verbi gratia, Beati qui timent Dominum,
 dicat quid sit beatitudo, quid timor Domini, quòd deci-
 piuntur homines, non quærentes hanc beatitudinem in
 euangelio. Si quis diligit me, sermonem meum seruabit;
 diuidat sermonem in tres partes, et dicat; q̄ dilectio Dei
 est perfectio hominis Christiani, quid sit dilectio Dei, mi-
 seros esse qui non diligunt Deum, cuius rei est indicium,
 quòd non seruāt sermones eius. Propositionem quidam in
 tres partes diuidendā arbitratur, eò quòd ter conquie-
 scant ac respirent, & quasi noua proponentes populis, lo-
 qui incipiant. quam consuetudinem quis vituperet? aut
 non probet potius, cum tot iam annos sit recepta, & eam
 adhibeant præstantes viri, qui in nobilissimo concionan-
 di munere, magna cum laude sunt versati. si clerici mo-
 rem veterum sanctorum patrum, qui vnico filo orationis
 homilias suas texuerunt, sequentur, eos nemo poterit re-
 prehendere. Certè homilijs & sermonibus, qui habentur
 inter Missarū solennia, veterum ratio videtur magis ac-
 cōmodata. Respirandi consuetudo, concionatoribus, qui è
 superiori loco dicunt ad populum, facile est permittenda.
audias

audiat in hoc vnusquisq; quid sibi loquatur Spiritus sanctus. Obseruauimus magnos viros, vno filo verborum, & con-
 nexione sententiarum, pulcherrimas & admodum longas
 conciones ad populum habuisse. si accidat, quod fortasse,
 ita disponente Domino, accidere poterit, vt è clericis ad
 quos scribimus, aliqui creentur episcopi, eos hortarer, nè
 famam concionatoris aucupari videretur, & paternam
 illam dicendi formam, quam expresserunt sancti patres,
 retinerent; ita orationem texerent suam, vt continuato
 sermone, quidquid eo die esset propositum, grauitè proprio
 fungente officio, omisis multis concitationibus, ad po-
 pulum dicerent, ad erudiendas animas sua fidei commis-
 sas, bonos concionatores deligerent, ipsi etiam docerent,
 sed in primis in tradendis salutaribus preceptis ad vitam
 æternam pertinentibus, in corrigendis peruersis moribus,
 in excitandis animis ad pietatem, & ad remittendas iniu-
 rias, atq; ad frequentem vsum sacramentorum, paterna
 quadam charitate, & dilucida breuitate, versarentur.

De Epilogo. Cap. LVIII.

EPILOGVS siue peroratio est terminus oratio-
 nis, cuius quedam afferri possunt precepta, vt cum
 aliqua commotione terminetur oratio. Quamobrèm aut
 summa totius sermonis, aut precipua capita repetenda
 sunt, vt in auditorum animis imprimantur, aliquid de æ-
 terna vita, de beatitudine, de æternis supplicijs dicendum.
 Interdum adhibenda est deprecatio nomine populi; inter-
 dum cum lachrymis conuertendus est sermo ad Deum,
 quod tamen non sæpè, nec longa oratione faciendum est.
 nihil enim citius arefcit lachryma, & multi dum com-
 mouere studuerunt, nihil aliud affecuti sunt, nisi quodd
 risum

L

risum

risum mouerunt. In peroratione, paucis mutatis, accommodari possent his temporibus illa verba Nazianzeni, vt diuinam misericordiam interdum implorantes, dicamus: Peccauius, iniquitatē fecimus, impiē egimus, quoniam mandatorum tuorum memoriam abiiecimus, & res peruersas cogitauimus; quoniam, vt Christi filij tui uocationi & euangelio conueniebat, vt sanctis illis cruciatibus, & animi deiectioni, qua, nostra causa, seipsum exinanuit, non respondimus; quoniam probro fuimus dilecto tuo; sacerdotes & populus te deseruimus, simul inutiles facti sumus, non est, qui iudicium et iustitiam faciat, nō est usque ad vnum; miserationes tuas, clementiam tuam, & viscera misericordiae Dei nostri, vitijs nostris, & consiliorum nostrorū nequitia, & peruersitate praclusimus tu bonus, & nos iniquē egimus; tu terribilis es, & quis resistet tibi? terrore tuo montes contremiscent, & magnitudini brachij tui quis resistet? si calum claueris, quis aperiet? Et paulo post in eadem oratione addit idem summus author quaedam verba, epilogis valdē accommodata: Verum quiesce Domine, remitte Domine, propitiū esto Domine, nē nos propter iniquitates nostras perdas, nec supplicijs nostris alios erudias, cum liceat nobis aliorum populorū caluitatibus emendari, nimirum gentium, quae te non nouerunt, & regnorum, quae imperio tuo parere recusauerunt: at nos populus tuus Domine, & virga hereditatis tuae, castiga nos in mansuetudine, & non in ira tua, nē paucissimos nos facias, & contemptissimos omnium, qui habitant terram. Quo epilogo, hoc praesertim tempore, quo crudelissimo bello populus Christianus affligitur, vti saepē poterit Ecclesiasticus orator.

Pauca

Pauca quædam de memoria, & dignitate Ecclesiastici oratoris.

Cap. LIX.

IAM verò memoriam admodum necessariam oratori Ecclesiastico dixerimus: & quamvis magnum illud donum, natura, immò potius Deo, acceptū referendum est; cōseruatur tamen et augetur exercitatione, ac meditatione; et incredibiliter ordine crescit. stylū esse optimum artificem dicendi cū nemo ignoret; vtilissimum erit, si quæ dicturus est Ecclesiasticus orator, antè conscribat: caueat tamen, nè verborum suorum se seruum cōstituat, & nè ex scripto recitans, interdum hereat. Quod etsi magnis etiam oratoribus nonnunquam legimus contigisse, est tamen valdè fugiendum, quia minueret oratoris Ecclesiastici dignitatē, quæ eatenus est magni facienda, quatenus sine ea vix potest animas Christo lucrari. multum etiam confert ad dicendam oratoris dignitas, quæ in vultus, vocis, habitus moderatione consistit. Et quia iam de actione quædam attigimus, cū de ineptijs loqueremur, nihil de ea prætereà dicemus. Monemus tantum hoc loco clericos, vt decentibus vestibus vtantur; nimiam elegantiam, sordes etiam, fugiant. cū autem celebrabunt, & personam Christi agentes, sacrificium offerent pro peccatis suis & populorum; preciosioribus & elegantioribus, quàm possint, indumentis vtantur: & vt decet Apostolicos viros, grauitatem in dicendo adhibeant; nec populo, multò minùs sibi, soli autē Deo, placere studeant, qui Ecclesiasticæ Rhetoricæ & omnium laudabilium artium finis debet esse propositus.

L A V S D E O.

Q. 2